

ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет обліку та фінансів
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти
магістр

на тему: «Оборотний капітал підприємства та шляхи підвищення ефективності
його використання»

Виконав: здобувач вищої освіти
за освітньою програмою
Фінанси, банківська справа та страхування
спеціальності 072 Фінанси, банківська справа
та страхування
ступеня вищої освіти магістр
групи 2
Шулик О. А.
Керівник: Зайцев Ю. О.
Рецензент: Капустянська Г. А.

Полтава 2023 року

ЗМІСТ

	ст.
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ОБОРОТНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА	8
1.1. Економічна сутність оборотного капіталу підприємства та напрямки управління ним	8
1.2. Система методів та показників оцінки ефективності управління оборотним капіталом	16
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА СТАНУ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ОБОРОТНИМ КАПІТАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА	22
2.1. Аналіз формування оборотного капіталу підприємства як інвестиції в оборотні активи	22
2.2. Оцінка ефективності управління оборотним капіталом на підприємстві	34
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ОБОРОТНИМ КАПІТАЛОМ НА ПІДПРИЄМСТВІ	41
3.1. Оптимізація джерел формування оборотного капіталу	41
3.2. Удосконалення механізму використання оборотного капіталу підприємства	48
ВИСНОВКИ	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	63
ДОДАТКИ	69

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасних умовах для більшості підприємств типовим наслідком кризових явищ їхнього економічного розвитку стала гостра нестача необхідного обсягу оборотного капіталу, що істотно позначається на ефективності господарювання. Разом із цим низька забезпеченість виробничих підприємств оборотним капіталом супроводжується низьким рівнем його використання. Тому сьогодні одним з найактуальніших завдань у забезпеченні підвищення ефективності виробничої діяльності підприємств є вдосконалення управління оборотним капіталом.

Отже, у ринкових умовах господарювання особливої актуальності набуває об'єктивна оцінка управління оборотним капіталом підприємства, дослідження методик його аналізу та розробка шляхів удосконалення управління оборотним капіталом.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Кваліфікаційна робота виконана в межах програми науково-дослідних робіт кафедри фінансів, банківської справи та страхування за темою «Удосконалення механізму фінансової діяльності підприємств, організацій, установ».

Метою та завданням для дослідження є висвітлення сутності теоретико-методичних положень оборотного капіталу, оцінка оборотного капіталу підприємства та розробка практичних рекомендацій щодо обґрунтування основних методів управління оборотним капіталом підприємства і доцільності їх застосування на досліджуваному підприємстві.

Для реалізації мети в кваліфікаційній роботі поставлені і вирішені такі основні завдання:

- визначити сутність оборотного капіталу та основні відмінності між категоріями «оборотний капітал», «оборотні активи» та «оборотні кошти»;
- дослідити складові оборотного капіталу;
- обґрунтувати основні завдання управління оборотним капіталом підприємства;

- окреслити основні методи управління оборотним капіталом;
- оцінити ефективність використання оборотного капіталу досліджуванним підприємством;
- розробити пропозиції щодо вдосконалення управління оборотним капіталом на підприємстві.

Предмет і об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження є організаційно-економічний механізм функціонування ХХХ.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних та практичних питань щодо ефективного управління оборотним капіталом на підприємстві.

Методи дослідження. Написання кваліфікаційної роботи здійснювалось із використанням певних методів дослідження, зокрема: абстрактно-логічний (узагальнення аспектів теоретичного спрямування); графічна методика, системність підходу, методи зіставлення, порівняння, синтезу, аналізу (оцінка капіталу оборотного та стану управління ним). Окрім того при написанні роботи використовувалися підходи вертикального, горизонтального дослідження, програми Microsoft Word, Microsoft Excel.

Інформаційна база дослідження. Інформаційним базисом стосовно здійснюваного дослідження стали погляди економічної теорії, погляди науковців пов'язані оборотним капіталом, його оцінкою, управлінням, окрім того за час дослідження активно використовувалась законодавча база пов'язана за цією проблематикою.

Базою стосовно здійснення фінансового дослідження виступила фінансова звітність ХХХ.

Наукова новизна та практичне значення одержаних результатів. В кваліфікаційній роботі отримано результати теоретичного та практичного характеру, а саме набули подальшого розвитку дослідження пов'язані із управлінням капіталом оборотним.

Практичне значення отриманих результатів полягає в розробці пропозицій щодо оптимізації капіталу та джерел його формування, мінімізації фінансових

ризиків пов'язаних із формуванням та використанням капіталу оборотного. Відгук з досліджуваного підприємства підтверджує практичне значення відносно отриманих результатів.

Особистий внесок здобувача. Кваліфікаційна робота – самостійне дослідження, котре має наукове спрямування. Розробки і пропозиції дослідження авторські.

Апробація результатів дослідження. Позитивна оцінка стосовно дослідження та розробок, пропозицій була отримана під час оприлюднення на конференціях, а саме: V Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні питання сучасної економічної науки», м. Полтава (6 грудня 2022 року) та IX Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції молодих вчених, м. Полтава (10 листопада 2022 року).

Публікації. Результати проведеного дослідження опубліковані, зокрема у вигляді матеріалів конференцій обсягом 0,18 др. арк.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел, який нараховує 66 найменувань, містить 28 таблиць, 3 рисунки, 4 додатки. Основний зміст роботи викладено на 59 сторінках друкованого тексту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ОБОРОТНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Економічна сутність оборотного капіталу підприємства та напрямки управління ним

Вимоги ринку, інфляційні процеси, війна формують все нові і нові виклики перед підприємствами України. Досить гостро на сьогодні постало питання щодо забезпечення конкурентоспроможності українських підприємств. Вважаємо, що одним із шляхів забезпечення конкурентоспроможності є ефективне формування та використання оборотного капіталу. Проблематика оборотного капіталу та управління ним є об'єктом дослідження багатьох науковців, серед них варто відзначити: В. І. Аранчій [2], М. Д. Бердинець [2], І. О. Бланка [4, 5], А. І. Бігдан, Л. І. Лачкова, В. М. Лачкова [3], К. В. Васьківська, О. А. Сич [6], Н. О. Власова [7], З. Д. Калініченко [44], І. О. Школьник [56] та ін. Дослідження поглядів науковців на категорію «оборотний капітал», показало варіативність думок, зокрема одна група науковців розглядає поняття «оборотний капітал» та «оборотні активи» як тотожні, інші - не вбачають різниці між категоріями оборотні кошти та оборотний капітал.

Хибність ототожнення оборотного капіталу із оборотними активами зумовлена тим, що авансований в оборотні активи капітал приймає натурально-речову форму і лише коли закінчується операційний цикл відбувається використання оборотних активів і їх повернення в тому ж обсязі і формі. Однак, варто акцентувати, що оборотний капітал, на відміну від активів, не споживається і не витрачається, а тільки авансується щоб потім повернутися після закінчення кожного свого обороту в тій же формі для здійснення процесу наступного авансування. Саме капіталом стають не всі грошові кошти, що авансовані в оборотні активи, а лише ті, котрі

забезпечують ефект (економічний, соціальний або екологічний). Значне коло дослідників економістів розглядають оборотний капітал як обсяг коштів, котрі авансовані у оборотні активи або ж у фонди виробництва і обігу. І. О. Бланк трактує поняття «оборотний капітал» як «різницю між поточними (оборотними) активами та короткостроковими зобов'язаннями» [4, 5].

Закордонні науковці «оборотний капітал» трактують як категорію до якої належить «працюючий капітал». Так, зокрема Ю. Брігхем і визначає дві дефініції працюючого капіталу: 1) валовий працюючий капітал, тобто поточні активи; 2) чистий працюючий капітал, тобто різниця між поточними активами і поточними пасивами. Тракткування сутності оборотного капіталу, що перебуває в обігу як перевищення поточних активів над короткостроковими зобов'язаннями подають Бердинець М. Д., Суруженко А. В. [2].

Узагальнивши погляди науковців на категорію «оборотний капітал» нами виділено п'ять основних підходів (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Зміст поняття «оборотний капітал»

Автор, джерело	Сутність підходу
М. І. Вахович, В. Ю. Дорош, Х. М. Диль, М. С. Забедюк [51]	Оборотний капітал як капітал, котрий має грошову природу, здійснюючи функцію платіжного обслуговування кругообігу
І. О. Бланк, Г. В. Ситник, В. С. Андрієць [4, 5], Н.О. Власова [7], В.М. Шелудько [54]	Оборотний капітал як активи, що є мобільними у використанні і реалізації напротязі операційного циклу
Власова Н. О. [7]	Оборотний капітал як авансована вартість, що здійснює рух та має відновлюваний характер. Науковці акцентують, що створений додатковий продукт до оборотного капіталу не відноситься
І. О. Бланк, Г. В. Ситник, В. С. Андрієць [4, 5] І. Г. Ганченко, Г. В. Ситник, В. С. Андрієць [8]	Оборотний капітал – інвестиції в оборотні активи

Узагальнюючи погляди науковців вважаємо, що оборотний капітал – це частина капіталу в межах конкретного суб'єкту здійснення господарювання, котрий інвестується в оборотні активи з ціллю забезпечення ефекту (економічного, соціального або ж екологічного). Науковці часто

ототожнюють поняття «оборотний капітал» з іншими економічними категоріями, зокрема з такими як «оборотні активи» та «оборотні кошти». Дана суперечність формує поштовх стосовно визначення відмінностей між категоріями «оборотний капітал», «оборотні активи» та «оборотні кошти» (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

**Порівняльна характеристика елементів
оборотного капіталу, оборотних активів та оборотних коштів**

Економічні категорії	Основні елементи економічних категорій									
	Виробничі запаси	Незавершене виробництво	Готова продукція	Товари	Векселі одержані	Дебіторська заборгованість	Поточні фінансові інвестиції	Грошові кошти та їх еквіваленти	Інші оборотні активи	Витрати майбутніх періодів
	«+» – входять до складу «-» – не входять до складу									
Оборотний капітал	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Оборотні активи	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Оборотні кошти	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+

Отже, оборотні кошти, оборотні активи й оборотний капітал характеризують майже одні й ті ж об'єкти: оборотні фонди та фонди обігу, однак при цьому: оборотний капітал є ширшим поняттям за оборотні активи та оборотні кошти. Варто відзначити, що оборотні кошти не включають поточні фінансові інвестиції.

Оборотний капітал на відміну від активів не споживається і витрачається, а інвестується з подальшим його збільшенням, щоб повернутися після закінчення кожного свого обороту в тій же формі для наступного інвестування. З метою подальшого дослідження категорії «оборотний капітал», на наш погляд, доцільно розглянути питання класифікації оборотного капіталу (табл. 1.3) [8, 34, 35, 55].

Таблиця 1.3

Класифікація оборотного капіталу

Класифікаційна ознака	Складові
За характером фінансових джерел формування	Валовий Чистий Власний
За джерелами залучення	Зовнішній Внутрішній
За правом власності на джерела формування	Запозичений капітал Залучений капітал Власний капітал
За періодом функціонування	Постійна частина Змінна частина
За функціональним призначенням	Оборотні виробничі фонди Фонди обігу
За структурними елементами	Виробничі запаси Незавершене виробництво Витрати майбутніх періодів Готова продукція Товари на складі Відвантажена готова продукція Грошові кошти
За характером відображення в балансі	Кошти Матеріальні оборотні кошти в запасах Дебіторська заборгованість
За формою авансованої вартості	Грошова Товарна Виробнича
За рівнем ліквідності	Високоліквідні Середньоліквідні Низьколіквідні
За характером участі в операційному процесі	Оборотні активи, що обслуговують виробничий цикл Оборотні актив, що обслуговують фінансовий цикл
За практикою планування, контролю та управління	Нормовані Ненормовані
За ступенем ризику	Мінімальний ризик вкладення Середній ризик вкладення Високий ризик вкладення

Отже, згідно даних табл. 1.3 оборотний капітал має багато класифікаційних ознак. Дані класифікаційні ознаки допоможуть не лише у пізнанні сутності оборотного капіталу, а й стануть у пригоді при прийнятті управлінських рішень, дослідженні ефективності управління оборотним капіталом.

Обґрунтування оптимального розміру оборотного капіталу, котре забезпечує безперервність і безперебійність процесу виробництва, своєчасне

втілення плану здійснення виробництва і реалізації продукції, вирішення питання формування оборотного капіталу з різних джерел та ефективного його використання формує політику управління оборотним капіталом підприємства (рис. 1.1) [9, 11, 12-17, 18, 19-24].

Політика відносно оборотного капіталу повинна включати напрями та способи реалізації, котрі дозволяють контролювати надходження та витрати відносно оборотного капіталу, оцінювати ефективність його використання, виявляти тенденції його коливання загалом та по окремих його складових.

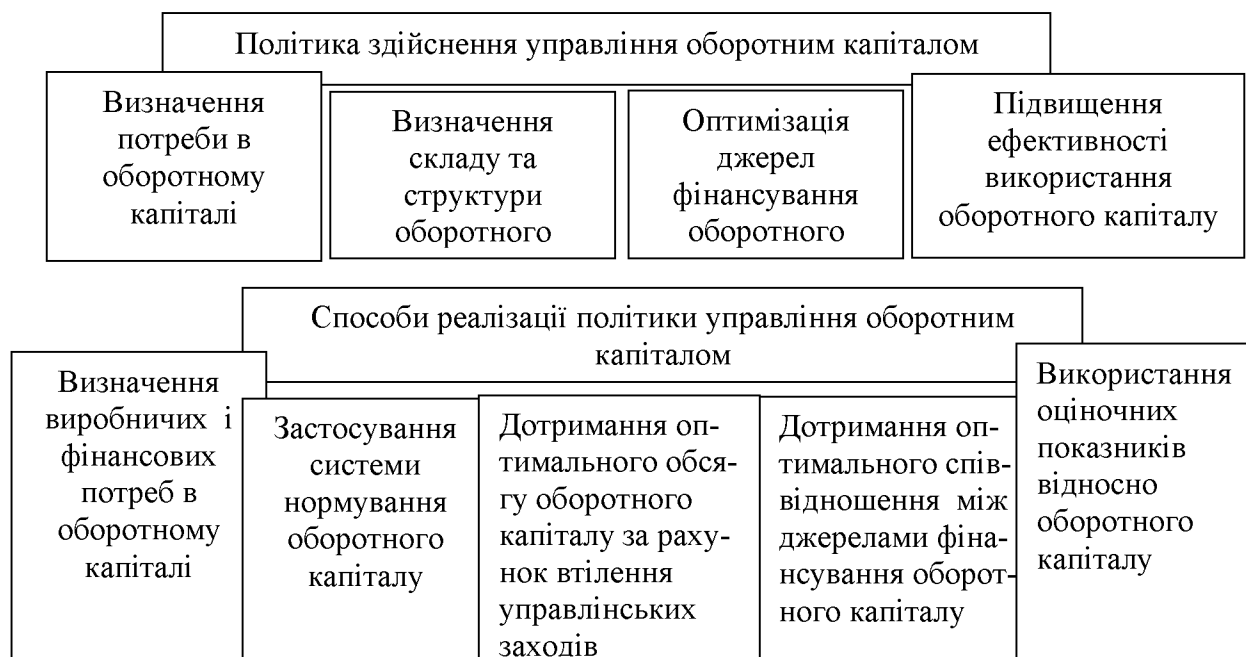

Рис. 1.1. Напрями та способи реалізації політики відносно управління оборотним капіталом

Вважаємо, що політика здійснення управління оборотним капіталом повинна базуватись на засадах швидкого вивільнення капіталу та забезпечення платоспроможності маневруючи між виробничими процесами та ризиком.

Процес управління оборотним капіталом має певну мету, цілі, етапи (табл. 1.4) [25, 36, 37, 39].

Управління капіталом оборотним на операційному рівні також має свої етапи (табл. 1.5).

**Процес стратегічного управління оборотним капіталом
на підприємстві**

Етапи	Зміст етапу
1. Визначення мети та цілей стратегічного управління оборотним капіталом	1.1. Визначення мети стратегічного оборотним капіталом. 1.2. Визначення цілей стратегічного управління оборотним капіталом. 1.3. Визначення тактичних цілей управління оборотним капіталом
2. Аналіз та оцінка визначених цілей на основі прогнозу фінансового стану господарюючого суб'єкту та відносно капіталу оборотного	2.1. Формування прогнозу фінансового стану господарюючого суб'єкту та відносно формування і використання капіталу оборотного. 2.2. Аналіз досягнення цілей стратегії управління оборотним капіталом
3. Стратегічний аналіз фінансового стану господарюючого суб'єкту та капіталу оборотного	3.1. Дослідження сильних та слабких сторін, внутрішнього і зовнішнього середовища діяльності підприємства на основі SWOT-аналізу. 3.2. Уточнення мети та цілей стратегічного управління капіталом оборотним відповідно до прогнозу та SWOT-аналізу. 3.3. Коригування поставлених цілей
4. Формування та реалізація стратегії управління капіталом оборотним	4.1. Обґрунтування стратегії управління капіталом оборотним. 4.2. Розробка плану реалізації стратегії здійснення управління. 4.3. Реалізація стратегії здійснення управління капіталом оборотним
5. Оцінка результатів стратегічного управління капіталом оборотним	5.1. Оцінка досягнення мети стратегічного управління капіталом оборотним. 5.2. Оцінка ефективності стратегії управління капіталом оборотним. 5.3. Визначення необхідності коригування стратегії управління капіталом оборотним в майбутньому

Система управління капіталом оборотним має свої складові і управління повинно здійснюватися за кожною із складових формуючи синергічний ефект (табл. 1.6) [4, 5, 40, 43, 47-50].

Варто відзначити, що нестача відносно джерел формування обігових коштів є причиною недофінансування та фінансових ускладнень. І навпаки, присутність обігових коштів у надлишку сприяє утворенню запасів товарно-матеріальних цінностей понад норму, відволіканню обігових засобів із обігу, зниженню раціональності відносно використання власних та залучених коштів.

Як правило у практиці вітчизняних підприємств, мінімальна потреба відносно активів оборотних покривається завдяки власним джерелам, з поміж

яких: статутний капітал, відрахування від прибутку; цільове фінансування та цільові надходження, приріст сталих пасивів.

Таблиця 1.5

**Процес операційного управління оборотним капіталом
на підприємстві**

Етапи	Зміст етапу
Планування потреби в оборотному капіталі і обрання складових фінансування капіталу оборотного	1. Обґрунтування необхідних обсягів оборотного капіталу. 2. Визначення складових здійснення фінансування оборотного капіталу
Облік та контроль оборотного капіталу	Збір інформації про всі складові оборотного капіталу. Збір інформації по неліквідний оборотний капітал. Збір інформації про потреби в конкретному оборотному капіталі. Збір інформації про ліквідність оборотного капіталу та його ризиковість. Збір інформації про залежність оборотного капіталу від галузі в якій функціонує підприємство. Збір інформації про вплив оборотного капіталу на тривалість операційного та фінансового циклів. Збір інформації про постачальників та споживачів. Збір інформації про вплив оборотного капіталу на виробничий процес і процес реалізації та отримання прибутку. Збір інформації про порівняння фактичних обсягів дебіторської заборгованості, грошових коштів, поточних фінансових інвестицій та запасів із запланованими
Розробка ряду альтернативних рішень щодо управління оборотним капіталом чи визначення одного оптимального	З'ясування суттєвих причин, що призвели до відхилень від плану. Обґрунтування альтернативних сценаріїв відносно здійснення управління капіталом оборотним
Реалізація прийнятого рішення	Оцінка підприємством можливостей для реалізації прийнятого рішення та порядок його реалізації. Управління вцілому оборотним капіталом. Управління окремими складовими капіталу оборотними. Управління складовими капіталу оборотного, що формують синергічний ефект

Від того як ефективно був використаний оборотний капітал минулого періоду залежить обсяг його приросту та потенційна потреба у залученні позикового капіталу для формування капіталу оборотного.

**Складові системи управління оборотним капіталом на підприємстві,
що формують синергічний ефект**

Складові системи управління	Конкретизація складових	Методи реалізації управлінських дій
Управління запасами	Здійснюється в розрізі виробничих та товарних запасів за наступними напрямками: - забезпечення ефективного формуванні і використання виробничих запасів; - реалізація запасів готової продукції з метою забезпечення платоспроможності та прибутковості; - недопускання формування неліквідних та важколіквідних запасів; - розширення обсягу реалізації відповідно до потреб споживачів; - оптимізація обсягу та структури запасів, мінімізація витрат на їх обслуговування, забезпечення ефективного контролю	1. ABC та XYZ –аналіз та їх поєднання. 2. Системи управління матеріальними запасами побудовані на базі моделі EOQ
Управління дебіторською заборгованістю	- використання інструментів управління дебіторською заборгованістю; - постійний моніторинг дебіторської заборгованості; - оптимізація обсягу дебіторської заборгованості та забезпечення своєчасної її інкасації	1. ABC та XYZ –аналіз та їх поєднання. 2. Визначення оптимального терміну заборгованості. 3. Інкасація дебіторської заборгованості. 4. Рефінансування дебіторської заборгованості
Управління грошовими коштами	- забезпечення постійної платоспроможності підприємства; - оптимізація обсягу залишку оборотного капіталу в грошових коштах	1. Модель Баумоля, Модель Міллера-Орра. 2. Бюджетування грошових коштів
Управління фінансуванням оборотних активів	- забезпечення ефективного фінансування оборотного капіталу - забезпечення ефективного використання оборотного капіталу; - забезпечення фінансової стійкості	1. Обрання певного підходу до фінансування оборотного капіталу. 2. Визначення оптимальної структури оборотного капіталу

Обсяг капіталу оборотного не є постійною величиною, він уточнюється щорічно за складом і обсягом, джерелами здійснення фінансування.

1.2. Система методів та показників оцінки ефективності управління оборотним капіталом

Комплексною характеристикою відносно управління оборотним капіталом є ефективність.

Ефективність відносно управління оборотним капіталом оцінюється за певною системою показників. Дана система включає різні види.

Вважаємо, що включення до загальної системи оцінювання ефективності управління оборотним капіталом значної кількості показників вимагає подальших досліджень в області порівнюваності їхніх значень через приведення до єдиної шкали виміру.

Оцінка результативності відносно управління оборотним капіталом полягає саме у визначенні ефективності запроваджених заходів в сфері управління оборотним капіталом, що з однієї сторони, окреслює загальну результативність діяльності суб'єкту здійснення господарювання, а з іншої сторони, є критерієм відносно здійснення порівняльної оцінки суб'єктів господарювання за якістю реалізації обраного типу політики управління відносно оборотного капіталу.

Варто відзначити, що процес оцінки ефективності управління оборотним капіталом суб'єкта господарювання перетворюється на самостійну ділянку здійснення аналітичної роботи, результат якої - інформаційна база відносно прийняття управлінських рішень як стосовно капіталу оборотного та ризиків пов'язаних з ним, так і діяльності підприємства вцілому.

Всі показники здійснення оцінки ефективності управління оборотним капіталом мають поділ в розрізі абсолютних та відносних.

При оцінці ефективності управління оборотними активами серед відносних показників варто виділити показники питомої ваги, коефіцієнти оборотності, показники рентабельності (табл. 1.7) [28, 29, 30, 31, 51, 53, 63].

Вважаємо, що поскільки оборотний капітал є економічною категорією ширшою порівняно із оборотними активами і оборотними коштами та

об'єднує в собі всі складові фондів обігу та оборотні фонди, то оцінку ефективності управління відносно оборотного капіталу варто проводити за показниками:

- ефективності використання оборотних активів, як капіталу;
- забезпечення виробничих потреб в оборотних активах;
- оборотності оборотних активів;
- ліквідності оборотного капіталу.

Таблиця 1.7

Система показників оцінки ефективності управління оборотним капіталом підприємства

Показники	Конкретизація показників	Напрямки здійснення оцінки
Абсолютні	Показники загального обсягу	- оцінка ефективності управління оборотним капіталом загалом;
	Показники обсягу за окремими складовими	- оцінка ефективності управління запасами;
Відносні	Показники питомої ваги	- оцінка ефективності управління дебіторською заборгованістю;
	Коефіцієнти оборотності	- оцінка ефективності управління поточними фінансовими інвестиціями;
	Показники рентабельності	- оцінка управління грошовими коштами

Показники здійснення оцінки ефективності відносно використання оборотності капіталу подано в межах табл. 1.8.

За даними табл. 1.8 з ціллю здійснення оцінки рентабельності вкладень в оборотні активи Лактіонова О. А., Лапіна А. С., Гончаренко О. М. пропонують такий показник як рентабельність оборотних активів. Даний показник окреслює відсоток прибутку на одиницю оборотних активів [35, 36]. Яка частка активів суб'єкту здійснення господарювання авансована у виробництво на період до одного року показує показник питомої ваги активів оборотних [35, 36].

Індикатором відносно прийнятності вартості та структури джерел фінансування оборотного капіталу за генерованого обсягу прибутку є показник окупності оборотного капіталу [35, 36].

Таблиця 1.8

Показники для оцінки ефективності використання оборотних активів як капіталу

Показники	Формула розрахунку	Умовні позначення
Рентабельність оборотних активів (P_{OA})	$P_{OA} = \left(\frac{\Pi}{OA} \right) \cdot 100\%$	Π - прибуток, тис. грн; ОА - оборотні активи, тис. грн; А - активи, тис. грн; ЕВІТ - операційний прибуток (фінансовий результат від всіх видів діяльності) до сплати податку на прибуток та відсотків за позиками; СВВОК – середньозважена вартість оборотного капіталу; ВОА - власні оборотні активи; СОА – сукупні оборотні активи; ПЗ – поточні зобов'язання.
Питома вага оборотних активів в сукупних активах підприємства ($Пв_{з/оз}$)	$Пв_{OA/A} = \frac{OA}{A} \cdot 100\%$	
Коефіцієнт окупності оборотного капіталу ($K_{оок}$)	$K_{оок} = \frac{EBIT \cdot 100}{A \cdot СВВОК}$	
Коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власними оборотними коштами ($K_з$)	$K_з = \frac{BOA}{COA}$	
Коефіцієнт співвідношення оборотних активів і суми поточних зобов'язань ($KC_{OA/K}$)	$KC_{OA/K} = \frac{OA}{ПЗ}$	

Яка частка оборотного капіталу належить суб'єкту здійснення господарювання відображається в межах коефіцієнта забезпеченості оборотних активів власними оборотними коштами [2-9, 35, 36].

Показник, котрий характеризує обсяг поточних зобов'язань, що припадає на 1 грн оборотних коштів - коефіцієнт співвідношення оборотних активів і суми поточних зобов'язань [2-9, 35, 36].

Показники забезпеченості відносно виробничих потреб в оборотних активах подано в межах табл.1.9.

Вважаємо, що показниками для здійснення оцінки забезпечення оборотними активами виробничих потреб суб'єкту господарювання є:

- показник абсолютного вивільнення. Даний показник дозволяє порівняти ефективність відносно прийняття рішень щодо оборотних активів даного року по відношенню до попереднього або ж планового року [2-9, 35-36];

- показник відносного вивільнення оборотних активів, який окреслює вивільнення або ж залучення в обіг коштів у вигляді оборотних активів за рахунок зміни коефіцієнта оборотності [2-9, 35-36].

Таблиця 1.9

Показники забезпечення виробничих потреб оборотними активами

Показники	Формула розрахунку	Умовні позначення
Абсолютне вивільнення оборотних активів ($A_{e.OA}$)	$A_{e.OA} = \frac{O_{\phi}}{K_{o\phi}} - \frac{O_n}{K_{on}}$	O_{ϕ}, O_n - фактичний та плановий товарооборот за період, що аналізується, тис. грн., од; $K_{o\phi}, K_{on}$ - фактичний та плановий коефіцієнт обертання
Відносне вивільнення оборотних активів ($B_{e.OA}$)	$B_{e.OA} = \left(\frac{O_{\phi}}{K_{o\phi}} - \frac{O_n}{K_{on}} \right)$	

У табл. 1.10 подано показники здійснення оцінки оборотності оборотних активів.

Таблиця 1.10

Показники оцінки оборотності оборотних активів

Показники	Формула розрахунку	Умовні позначення
Оборотність оборотних активів (K_o)	$K_o = \frac{ЧД}{OA}$	ЧД – чистий дохід, грн; OA – середній розмір оборотних активів за період, що аналізується, грн. Т – кількість календарних днів у розрахунковому періоді
Коефіцієнт завантаженості оборотних активів ($K_{зав}$)	$K_{зав} = \left(\frac{OA}{ЧД} \right)$	
Тривалість одного обороту оборотних активів (T_o)	$T_o = \frac{T}{K_o}$	

Згідно даних табл. 1.10 оборотність відносно оборотних активів, окреслює відновлюваність цих активів в кількості разів протягом певного періоду, що досліджується [2-9, 11, 35-36, 54]. Оборотність оборотних активів визначає обсяг чистого доходу, що припадає на 1 грн середньорічної вартості активів. Коефіцієнт завантаженості відносно оборотних активів окреслює обсяг оборотних активів, котрі вкладено в одну гривню чистого доходу. Даний показник є оберненим відносно коефіцієнта оборотності оборотних активів [2-

9, 11, 35-36, 39, 54]. Тривалість одного обороту відносно оборотних активів є показником, котрий визначає середню кількість днів, яка потрібна для здійснення одного обороту активів. Розраховується цей показник як відношення тривалості періоду, який аналізується до коефіцієнта обертання [2-9, 11, 35-36, 39, 54].

У табл. 1.11 нами подано показники здійснення оцінки ліквідності відносно оборотного капіталу.

Згідно даних табл. 1.11 базовими показниками стосовно здійснення оцінки ліквідності оборотного капіталу є:

- коефіцієнт абсолютної ліквідності. Цей показник визначає миттєву платоспроможність суб'єкту здійснення господарювання і показує яку частину поточних зобов'язань суб'єкт може негайно погасити за рахунок високоліквідних оборотних активів. Даний показник вважається показником найбільш жорсткого критерію відносно ліквідності підприємства [2-9, 11, 35-36, 54];

- коефіцієнт швидкої ліквідності окреслює потенційну платоспроможність, враховуючи майбутні надходження від дебіторів. Він показує яку частину поточних зобов'язань суб'єкт може погасити використовуючи поряд з високоліквідними оборотними активами середньо ліквідні [2-9, 11, 35-36, 54];

- коефіцієнт забезпечення загальної ліквідності - найбільш комплексний показник здійснення оцінки ліквідності. Цей показник визначається на базі відношення загальної суми оборотних активів до величини поточних зобов'язань. Він показує скільки одиниць оборотних активів припадає на кожну гривню поточних зобов'язань [2-9, 11, 35-36, 54].

Слід акцентувати, що оцінку відносно капіталу оборотного можна здійснювати як сукупно, так і в розрізі окремих його складових, зокрема:

- оцінки ефективності управління запасами;
- оцінки ефективності управління дебіторською заборгованістю;
- оцінки управління поточними фінансовими інвестиціями;
- оцінки управління грошовими коштами.

Відносні показники оцінки ліквідності оборотного капіталу

Показники	Формула для розрахунку	Умовні позначення
Коефіцієнт абсолютної ліквідності (K_{AL})	$K_{AL} = \frac{ГК + ПФІ}{ПЗ}$	ГК – грошові кошти; ПФІ – поточні фінансові інвестиції; ПЗ – поточні зобов'язання; ПДЗ – поточна дебіторська заборгованість; ІОА – інші оборотні активи; ОА – оборотні активи
Коефіцієнт швидкої ліквідності ($K_{ШЛ}$)	$K_{ШЛ} = \frac{ГК + ПФІ + ПДЗ + ІОА}{ПЗ}$	
Коефіцієнт загальної ліквідності ($K_{ЗЛ}$)	$K_{ЗЛ} = \frac{ОА}{ПЗ}$	

Ці показники розраховуються аналогічно до показників оцінки оборотних активів загалом шляхом підстановки на місце сукупних оборотних активів окремих його складових: дебіторської заборгованості, товарно-матеріальних запасів, поточних фінансових інвестицій [11, 15, 38, 45].

Отже, вважаємо, що для ефективного управління оборотним капіталом підприємству варто чітко окреслити сутність та складові оборотного капіталу, визначити чинники впливу на нього та здійснити його кваліфіковану оцінку. Саме ці заходи в подальшому дозволять прийняти ефективне управлінське рішення відносно оборотного капіталу.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА СТАНУ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ОБОРОТНИМ КАПІТАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА

2.1. Аналіз формування оборотного капіталу підприємства як інвестиції в оборотні активи

Розкриття обраної теми дослідження відбувається на прикладі ХХХ, яке знаходиться в м. Полтава за адресою вул. ХХХХ.

Основним видом діяльності підприємства є виробництво й обробка інших скляних виробів, включаючи технічні. Окрім основного виду діяльності досліджуване підприємство також займається: литтям чавуну, сталі, механічним обробленням металевих виробів, оптовою торгівлею фарфором, скляним посудом і засобами для чищення, неспеціалізованою торгівлею, наданням в оренду й експлуатацію власного або ж орендованого майна, ремонтом і технічним обслуговуванням машин, устаткуванням промислового призначення, здійсненню відновлення відсортованих відходів, діяльністю у сфері інжинірингу, геології та геодезії, наданням послуг технічного консультування в сферах інжинірингу, геології, геодезії, оптовою торгівлею деревиною, будівельними матеріалами та санітарно-технічним обладнанням, оптовою торгівлею ін. товарами госппризначення, виробництвом пластмас, виробів із деревини, виготовлення виробів з корка, соломи, рослинних матеріалів для здійснення плетіння, виробництвом дерев'яних будівельних конструкцій і столярних виробів.

Діяльність будь-якого суб'єкту господарювання розпочинається із формування капіталу, а тому, вважаємо за доцільне почати аналіз діяльності підприємства саме із дослідження капіталу (додаток Г, табл. 1).

Аналіз даних табл. 1 додатка Г показав, що пасиви досліджуваного підприємства за період 2020-2022 рр. збільшились на 16821 тис. грн або на 20,4 %. При цьому власний капітал за період дослідження збільшився на

15834 тис. грн, зобов'язання збільшилися на 987 тис. грн або на 1,2 %. Нерозподілений прибуток за період дослідження збільшився на 15718 тис. грн. У складі зобов'язань зросли поточні зобов'язання на 18195 тис. грн або на 31,0 %, при цьому довгострокові зобов'язання характеризуються скороченням на 17208 тис. грн або на 70,2 %.

Проаналізуємо більш детально складові пасивів ХХХ за 2020-2022 рр. (табл. 2 додатку Г).

Згідно даних табл. 2 додатку Г можемо зробити наступні висновки: вцілому капітал підприємства збільшився на 16821 тис. грн або на 20,4 %. При цьому власний капітал збільшився на 15834 тис. грн або у 19 разів, зросла і його питома вага у складі капіталу на 16,1 в.п. Зобов'язання підприємства за період дослідження зросли на 987 тис. грн або на 1,2 %, при цьому питома вага зобов'язань у складі капіталу зменшилась на 16,1 в.п.

Дослідження складових власного капіталу показало, що статутний капітал у 2020-2022 рр. окреслюється сталістю, однак зросла його питома вага у складі власного капіталу, що спровоковано зростанням сукупного капіталу як наслідку скорочення від'ємного значення додаткового капіталу.

Дослідження зобов'язань дає підстави стверджувати, що діяльність підприємства окреслюється зростанням поточних зобов'язань на 18195 тис. грн або на 31,1 % (зросла і їх питома вага 20,8 в.п.) та скороченням довгострокових зобов'язань на 17208 тис. грн або на 70,2 % (при цьому їх питома вага скоротилась на 20,8 в.п.). Вцілому за період дослідження зобов'язання підприємства зросли на 987 тис. грн або на 1,2 %.

Аналіз пасивів за терміном використання показав зростання найбільш термінових пасивів на 11395 тис. грн або на 19,4 % (зросла і їх питома вага на 12,7 в.п.), короткострокових пасивів на 6800 тис. грн, при цьому їх питома вага збільшилась на 8,1 в.п. Довгострокові пасиви характеризуються скороченням на 17208 тис. грн або на 70,2 %, скорочується і їх питома вага на 20,8 в.п.

Графічне відображення складових капіталу подано в межах рис. 2.1.

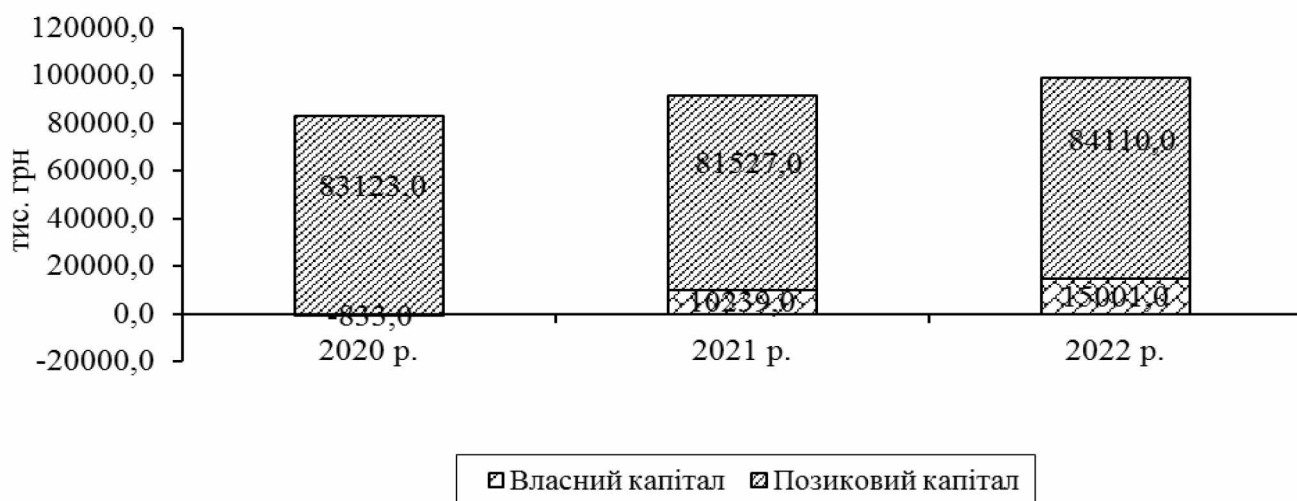

Рис. 2.1. Динаміка складових капіталу (пасивів)
XXX за 2020-2022 рр.

Будь-який господарюючий суб'єкт формує капітал з ціллю його подальшого інвестування в активи для отримання вигід у вигляді прибутку.

Саме тому вважаємо за доцільне наступним кроком на шляху дослідження фінансового стану підприємства проаналізувати його майновий стан з використанням прийомів горизонтального та вертикального аналізу (табл. 3 додатку Г).

Аналіз даних табл. 3 додатку Г показав, що майно підприємства за період 2022-2020 рр. збільшилось на 16821 тис. грн або на 20,4 %, при цьому необоротні активи зменшились на 9964 тис. грн або на 26,4 %, оборотні активи зросли на 26785 тис. грн або на 60 %.

У складі необоротних активів основні засоби зменшились на 8010 тис. грн або на 22,5 %.

В межах табл. 4 додатку Г проаналізуємо детальніше майно підприємства.

Аналіз даних табл. 4 додатку Г показав, що згідно форми функціонування у складі майна XXX за період 2020-2022 рр. переважають матеріальні активи (складають відповідно 92,2 %, 79,0 % та 56,2 % у 2020-2022 рр.), однак їх питома вага у складі активів скоротилась аж на 36,0 в.п., при цьому у фізичному обсязі вони скоротились на 20075 тис. грн або на

36,1 %. Нематеріальні активи займають відповідно за питомою вагою незначні обсяги і за період дослідження скоротились на 87 тис. грн або у 2,2 рази, скоротилась і їх питома вага на 0,11 в.п.

Активи за рівнем ліквідності окреслюються зростанням високоліквідних активів на 3234 тис. грн або на 97,4 % при цьому їх питома вага зросла на 3,3 в.п. Середньоліквідні активи зросли на 33780 тис. грн або на 84,6 %, при цьому їх питома вага збільшилась на 32,8 в.п. Низьколіквідні активи скоротились на 10198 тис. грн або на 36,4 %, їх питома вага зменшилась на 18,2 в.п. Важколіквідні активи скоротились на 9995 тис. грн або на 35,9 %, а їх питома вага на 17,9 в.п.

Формування активів господарюючий суб'єкт здійснює з однією важливою ціллю – отримання прибутку. Однак, варто зазначити, що на шляху досягнення даної цілі підприємство може отримати як прибуток, так і понести збиток.

Безперечно весь комплекс показників підприємства, зокрема, структура пасивів та активів є відображенням ефективності його рішень у вигляді прибутку. Тож, вважаємо, що наступним кроком на шляху дослідження діяльності підприємства повинен стати детальний аналіз прибутку на основі даних табл. 5 додатку Г.

Аналіз даних табл. 5 додатку Г показав зростання чистого доходу за період 2020-2022 рр. на 45425 тис. грн або на 62,4 %. При цьому діяльність підприємства характеризується зростанням операційних витрат на 67491 тис. грн або на 114 %. У складі операційних витрат за період дослідження найбільшим зростанням характеризуються витрати на збут, котрі зросли на 11494 тис. грн або у 3,8 рази та собівартість, яка зросла на 56826 тис. грн або у 1,3 рази. Варто також відзначити зростання адміністративних витрат на 490 тис. грн або на 17,7 % та скорочення інших операційних витрат на 1319 тис. грн або на 15,6 %. При цьому валовий прибуток підприємства окреслюється скороченням у 2022 р. порівняно із 2020 р. на 11401 тис. грн або

на 41,1 %. Питома вага валового прибутку у відсотках до чистого доходу при цьому скоротилась із 38,1 в.п. до 13,8 в.п.

Варто відзначити зростання інших операційних доходів на 8384 тис. грн або у 1,4 рази. При цьому прибуток від операційної діяльності за період дослідження скоротився на 13682 тис. грн або на 70,2 %.

У 2022 р. у підприємства відсутні фінансові та інвестиційні витрати. Прибуток від звичайної діяльності до оподаткування скоротився на 11314 тис. грн або на 66 %. Прибуток від звичайної діяльності після оподаткування скоротився на 12370 тис. грн або на 72,2 %. Чистий прибуток при цьому скоротився у тих же обсягах, що і прибуток від звичайної діяльності до оподаткування. Чистий прибуток у відсотках до доходу скоротився із 23,5 % у 2020 р. до 4 % у 2022 р. Чистий прибуток у відсотках до валового прибутку скоротився із 61,7 % у 2020 р. до 29,1 % у 2022 р.

Тож, варто відзначити що ефективність формування пасивів та активів досліджуваного підприємства за період 2020-2022 рр. знизилась.

Відносними показниками ефективності, котрі дозволяють співставити прибуток із витратами є показники рентабельності, тож, проаналізуємо рентабельність за основними показниками для ХХХ за 2020-2022 рр. (табл. 6 додатку Г).

Дослідження загальної рентабельності господарської діяльності підприємства вказує на її скорочення на 23,2 в.п., при цьому чиста рентабельність скоротилась на 24,1 в.п.

Аналіз показників рентабельності капіталу показав скорочення чистої рентабельності капіталу на 15,7 в.п. та зростання у 2,2 рази чистої рентабельності власного капіталу.

Показники окупності характеризуються зростанням коефіцієнта окупності капіталу на 0,358, відповідно при цьому зростає період окупності капіталу на 15,2 роки. Коефіцієнт окупності власного капіталу зростає на 17,107, при цьому також зростає період окупності власного капіталу на 3,2 роки. Зростання періоду окупності є негативним явищем.

Наступним кроком на шляху дослідження, на наш погляд, повинно стати дослідження складу та структури оборотних активів як інвестиції пасивів з ціллю досягнення ефективності. Вважаємо, що саме детальне дослідження складових оборотних активів дозволить виявити вузькі місця на шляху підвищення ефективності діяльності підприємства (табл.2.1).

Згідно даних табл. 2.1 можемо зробити висновок про сукупне зростання активів оборотних на 26785 тис. грн або на 60,0 %. При цьому варто відзначити зростання виробничих фондів на 3397 тис. грн або на 50,4 % (їх питома вага у складі активів оборотних за період 2020-2022 рр. скоротилась на 0,9 в.п.).

У складі оборотних виробничих фондів виробничі запаси зросли на 1450 тис. грн або на 30,9 %. Незавершене виробництво за період дослідження збільшилось на 1947 тис. грн або на 94,7 %, збільшилась і питома вага незавершеного виробництва у складі активів оборотних на 1 в.п.

Фонди обігу для ХХХ зросли на 23419 тис. грн або на 62,1 %, при цьому зросла і їх питома вага на 1,1 в.п.

У складі фондів обігу готова продукція і товари скоротились на 13595 тис. грн або на 43,2 %, скоротилась і їх питома вага у складі активів оборотних на 45,5 в.п. При цьому у складі фондів обігу значно зросла поточна дебіторська заборгованість на 30032 тис. грн або у 5,1 рази, зросла і її питома вага у складі активів оборотних на 37,1 в.п. Грошові кошти і поточні фінансові інвестиції зросли на 3234 тис. грн або у 37,2 рази, зросла і їх питома вага у складі активів оборотних на 4,5 в.п.

Інші оборотні активи за період дослідження зросли на 3748 тис. грн або у 15,2 рази, збільшилась і їх питома на 5 в.п.

Витрати майбутніх періодів скоротились на 31 тис. грн або на 19 %, скоротилась і їх питома вага на 0,2 в.п.

Таблиця 2.1

Аналіз складу, структури та динаміки оборотних активів**XXX за 2020-2022 рр.**

Види активів	2020 р.		2021 р.		2022 р.		Відхилення (+;-) 2022 р. до 2020 р.		
	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн	у % до під- сумку	абсо- лютне, тис. грн.	пито- мої ваги, пунк- тів	2022 р. у % до 2020 р.
Оборотні активи, всього	44617	100,0	57725	100,0	71402	100,0	26785	х	60,0
Оборотні виробничі фонди	6746	15,1	12095	21,0	10143	14,2	3397	-0,9	50,4
Виробничі запаси	4690	10,5	8424	14,6	6140	8,6	1450	-1,9	30,9
Незавершене виробництво	2056	4,6	3671	6,4	4003	5,6	1947	1,0	94,7
Фонди обігу	37708	84,5	45354	78,6	61127	85,6	23419	1,1	62,1
Готова продукція і товари	31453	70,5	26218	45,4	17858	25,0	-13595	-45,5	-43,2
Поточна дебіторська заборгованість	5921	13,3	14489	25,1	35953	50,4	30032	37,1	507,2
Грошові кошти і поточні фінансові інвестиції	87	0,2	2870	5,0	3321	4,7	3234	4,5	3717,2
Інші оборотні активи	247	0,6	1777	3,1	3995	5,6	3748	5,0	1517,4
Витрати майбутніх періодів	163	0,4	276	0,5	132	0,2	-31	-0,2	-19,0

Наступним кроком на шляху дослідження, з нашого погляду, повинно стати дослідження ліквідності балансу (табл. 2.2). Дослідження ліквідності балансу згідно даних табл. 2.2 показало нестачу платіжних засобів, що є

високоліквідними в обсягах 58520 тис. грн, 61263 тис. грн та 66681 тис. грн відповідно у 2020-2022 рр.

Таблиця 2.2

Аналіз ліквідності балансу

XXX за 2020-2022 рр.

Групи	Види активів	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Групи	Види пасивів	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Надлишок (+) або нестача (-) платіжних засобів		
										2020 р.	2021 р.	2022 р.
A 1	Високоліквідні	87	2870	3321	П 1	Найбільш термінові	58607	64133	70002	-58520	-61263	-66681
A 2	Середньоліквідні	6168	16266	39948	П 2	Короткострокові	0	6800	6800	6168	9466	33148
A 3	Низьколіквідні	38199	38313	28001	П 3	Довгострокові	24516	10594	7308	13683	27719	20693
	Разом	44454	57449	71270		Разом	83123	81527	84110	-38669	-24078	-12840

За середньоліквідними активами підприємство має надлишок платіжних засобів в обсягах 6168 тис. грн, 9466 тис. грн та 33148 тис. грн відповідно у 2020-2022 рр.

За довгостроковими активами підприємство також має надлишок платіжних засобів в обсягах 13683 тис. грн, 27719 тис. грн 20693 тис. грн відповідно у 2020-2022 рр. Вцілому баланс підприємства характеризується

нестачею платіжних засобів в обсягах 38669 тис. грн, 24078 тис. грн та 12840 тис. грн відповідно у 2020-2022 рр.

Вважаємо, за доцільне окрім аналізу ліквідності балансу здійснити дослідження відносних показників ліквідності (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Аналіз відносних показників ліквідності

XXX за 2020-2022 рр.

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення (+;-) 2022 р. до 2020 р.
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,001	0,040	0,043	0,042
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,107	0,270	0,563	0,457
Загальний коефіцієнт ліквідності	0,761	0,814	0,930	0,168
Коефіцієнт покриття запасів	0,000	0,334	0,878	0,879

Аналіз показників ліквідності характеризується зростанням за всіма коефіцієнтами, однак, варто відзначити, що коефіцієнт абсолютної ліквідності та коефіцієнт швидкої ліквідності мають значення нижчі за нормативи (норматив складає 0,20-0,25 за коефіцієнтом абсолютної ліквідності та 0,5-1,0 за коефіцієнтом швидкої ліквідності). Коефіцієнт швидкої ліквідності лише у 2022 р. має значення, що відповідає нормативу. Низькі значення даних показників вказують на нестачу платіжних засобів. Загальний коефіцієнт ліквідності має значення, що також нижче за норматив (нормативне значення 1,0-2,0) у всіх досліджуваних роках. Коефіцієнт покриття запасів за нормативом повинен складати 1,0-1,5.

На досліджуваному підприємстві коефіцієнт покриття запасів також має значення, що є нижче нормативу.

Варто відзначити, що підприємство має значні обсяги дебіторської заборгованості, тож проаналізуємо її більш детально (табл. 2.4).

Аналіз даних табл. 2.4 показав зростання дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги на 26147 тис. грн або у 6,9 рази, зросла і її питома вага

у складі загальної заборгованості на 1,2 в.п. На 4229 тис. грн або у 7,2 рази збільшилась дебіторська заборгованість перед бюджетом.

Таблиця 2.4

Аналіз складу та структури дебіторської заборгованості

XXX за 2020-2022 рр.

Вид дебіторської заборгованості	2020 р.		2021 р.		2022 р.		Відхилення (+;-) 2022 р. до 2020 р.		
	сума, тис. грн.	у % до підсу мку	сума, тис. грн.	у % до підсу мку	сума, тис. грн.	у % до підсу мку	абсо- лют- не, тис. грн.	питом. ваги, пунк- тів	2022 р. у % до 2020 р.
За товари, роботи, послуги	3787	64,0	9443	65,2	29934	83,3	26147	1,2	690,4
З бюдже- том	587	9,9	3156	21,8	4816	13,4	4229	11,9	720,4
За видани- ми аванса- ми	943	15,9	1266	8,7	602	1,7	-341	-7,2	-36,2
Інша поточна дебіторсь- ка забор- гованість	604	10,2	624	4,3	601	1,7	-3	-5,9	-0,5
Всього	5921	100,0	14489	100,0	35953	100,0	30032	-	507,2

Зросли також її обсяги за питоною вагою у складі загальної заборгованості на 11,9 в.п. Дебіторська заборгованість за виданими авансами скоротилась на 341 тис. грн або на 36,2 %, скоротилась також її питома вага на 7,2 в.п. Інша поточна дебіторська заборгованість скоротилась на 3 тис. грн або на 0,5 %, її питома вага при цьому скоротилась на 5,9 в.п. Вцілому дебіторська заборгованість підприємства зросла на 30032 тис. грн або у 5,1 рази.

Проаналізуємо також відносні показники дебіторської заборгованості за коефіцієнтами (табл. 2.5).

Аналіз коефіцієнтів відносно дебіторської заборгованості показав, скорочення за коефіцієнтом обертання дебіторської заборгованості на 10,678, що є негативним. За скорочення коефіцієнта обертання дебіторської заборгованості тривалість її обороту зросла на 53 дні або у 2,3 рази.

Таблиця 2.5

**Аналіз показників комплексної оцінки стану дебіторської
заборгованості ХХХ за 2020-2022 рр.**

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення (+;-) 2022 р. до 2020 р.	
				абсолютне, тис. грн	відносне, %
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	72776,0	110755,0	118201,0	45425,0	62,4
Середньорічна величина дебіторської заборгованості	4736,5	10205,0	25221,0	20484,5	432,5
Середньорічна величина кредиторської заборгованості	21192,5	17080,0	21957,0	764,5	3,6
Середньорічна вартість (майна) капіталу	82641,0	87028,0	95438,5	12797,5	15,5
Середньорічна вартість оборотних активів	45496,5	51171,0	64563,5	19067,0	41,9
Середньорічна величина зобов'язань	92042,0	82325,0	82818,5	-9223,5	-10,0
Середньорічна величина поточних зобов'язань	74932,5	64770,0	73867,5	-1065,0	-1,4
Коефіцієнт обертання дебіторської заборгованості	15,365	10,853	4,687	-10,678	x
Тривалість одного обороту (середній період повернення) дебіторської заборгованості, днів	23	33	77	53	227,8
Питома вага дебіторської заборгованості в майні	5,7	11,7	26,4	20,7	x
Питома вага дебіторської заборгованості в оборотних активах	10,4	19,9	39,1	28,7	x
Відношення дебіторської заборгованості до кредиторської, %	22,3	59,7	114,9	92,5	x
Відношення дебіторської заборгованості до чистого доходу від реалізації продукції	6,5	9,2	21,3	14,8	x
Коефіцієнт обертання кредиторської заборгованості	3,434	6,484	5,383	1,949	x

Продовж. табл. 2.5

1	2	3	4	5	6
Тривалість одного обороту (середній період погашення) кредиторської заборгованості, днів	105	56	67	-38	-36,2
Питома вага кредиторської заборгованості в майні, %	25,6	19,6	23,0	-2,6	х
Питома вага кредиторської заборгованості у зобов'язаннях, %	23,0	20,7	26,5	3,5	х
Питома вага кредиторської заборгованості у поточних зобов'язаннях, %	28,3	26,4	29,7	1,4	х
Відношення кредиторської заборгованості до оборотних активів, %	46,6	33,4	34,0	-12,6	х
Припадає кредиторської заборгованості на 1 грн дебіторської заборгованості, грн	4,5	1,7	0,9	-3,6	-80,5
Відношення кредиторської заборгованості до чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), %	29,1	15,4	18,6	-10,5	х

Варто відзначити зростання питомої ваги дебіторської заборгованості в майні на 20,7 в.п., в оборотних активах на 28,7 в.п. Збільшилось також співвідношення дебіторської заборгованості до кредиторської на 92,5 в.п. Слід акцентувати також на співставності дебіторської заборгованості з кредиторською, зокрема коефіцієнт обертання кредиторської заборгованості зріс за період 2020-2022 рр. на 1,949. Тривалість обороту кредиторської заборгованості скоротилась на 38 днів.

При цьому питома вага кредиторської заборгованості в майні скоротилась на 2,6 в.п., питома вага кредиторської заборгованості в зобов'язаннях скоротилась на 3,5 в.п. Відношення кредиторської заборгованості до оборотних активів скоротилась на 12,6 в.п. При цьому на 1 грн дебіторської заборгованості припадає 4,5 грн, 1,7 грн та 0,9 грн відповідно у 2020-2022 рр. кредиторської.

2.2. Оцінка ефективності управління оборотним капіталом на підприємстві

Інтенсивність виробничого процесу значною мірою визначається рівнем забезпеченості матеріальними оборотними засобами і ступенем їх використання. Оцінити наскільки ефективно підприємство використовує свої ресурси (засоби) дозволяє аналіз ефективності використання оборотних коштів, оскільки саме він зумовлює платоспроможність, фінансову стійкість та стабільність діяльності підприємства.

Засоби підприємства знаходяться у постійному русі, переходячи з однієї стадії в іншу. Чим швидше відбувається кругообіг ресурсів, тим більше продукції підприємство може виробити, та реалізувати при сталому їх розмірі. Сповільнення оборотності потребує додаткового вкладення засобів та може спричинити погіршення фінансового стану підприємства.

Оцінка ефективності здійснюється за допомогою співставлення абсолютних показників. Тож проаналізуємо показники ділової активності XXX за 2020-2022 рр. (табл. 2.6).

За період дослідження (згідно даних табл. 2.6) тривалість одного обороту активів оборотних скоротилась на 28 днів, що є позитивним. При цьому коефіцієнт обертання запасів зріс на 1,736 за період дослідження, що вплинуло на тривалість одного обороту запасів, зокрема її скорочення на 96 днів. Коефіцієнт обертання коштів в розрахунках скоротився на 9,508. При цьому тривалість обороту коштів в розрахунках зросла на 60 днів.

Коефіцієнт обертання дебіторської заборгованості скоротився на 10,678, при цьому тривалість обороту дебіторської заборгованості зросла на 53 дні. Коефіцієнт обертання власного капіталу у 2022 р складав 9,366, у 2020 р. він має від'ємне значення, бо від'ємне значення мав власний капітал.

Тривалість обертання кредиторської заборгованості зросла на 1,949, що призвело до скорочення тривалості одного обороту кредиторської заборгованості на 38 днів. Динаміка показників ділової активності загалом та показників оборотного капіталу зокрема позначилась на тривалості

операційного та фінансового циклів. Зокрема, за даних показників оборотних активів таких як кошти в розрахунках та запаси тривалість операційного циклу скоротилась на 36 днів, що є позитивним, проте тривалість фінансового циклу при цьому зросла на 2 дні. Зростання тривалості фінансового циклу спровоковане тим, що тривалість обороту кредиторської заборгованості скоротилась в більших обсягах порівняно із тривалістю операційного циклу у відсотковому співвідношенні.

Таблиця 2.6

Аналіз ділової активності ХХХ за 2020-2022 рр.

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення (+;-) 2022 р. до 2020 р.
Коефіцієнт обертання активів	0,881	1,273	1,239	0,358
Тривалість одного обороту активів	409	283	291	-118
Коефіцієнт обертання оборотних активів	1,600	2,164	1,831	0,231
Тривалість одного обороту оборотних активів	225	166	197	-28
Коефіцієнт обертання запасів	1,829	2,895	3,565	1,736
Тривалість одного обороту запасів	197	124	101	-96
Коефіцієнт обертання коштів в розрахунках	13,682	9,480	4,174	-9,508
Тривалість одного обороту коштів в розрахунках	26	38	86	60
Коефіцієнт обертання дебіторської заборгованості	15,365	10,853	4,687	-10,678
Тривалість одного обороту дебіторської заборгованості	23	33	77	53
Коефіцієнт обертання власного капіталу	-7,741	23,550	9,366	17,107
Тривалість одного обороту власного капіталу	-47	15	38	85
Коефіцієнт обертання кредиторської заборгованості	3,434	6,484	5,383	1,949
Тривалість одного обороту кредиторської заборгованості	105	56	67	-38
Тривалість операційного циклу, днів	223	162	187	-36
Тривалість фінансового циклу, днів	118	107	120	2

Вважаємо також доцільним дослідити ефективність прийнятих рішень відносно оборотного капіталу на основі співставлення постійних і змінних витрат підприємства враховуючи показник операційного важеля (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Аналіз операційного важеля ХХХ за 2020-2022 рр.

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення (+;-) 2022 р. р. до 2020 р.	
				абсолют- не, тис. грн	відносне, %
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) з урахуванням інших операційних доходів, тис. грн	72776	114603	132512	59736	82,1
Операційні витрати, тис. грн	59203	101716	126694	67491	114,0
у тому числі:	43805	71684	81726	37921	86,6
а) змінні витрати					
б) постійні витрати	15398	30032	44968	29570	192,0
Прибуток від операційної діяльності, тис. грн.	13573	12887	5818	-7755	-57,1
Маржинальний дохід, тис. грн	28971	42919	50786	21815	75,3
Коефіцієнт маржинального доходу у чистому доході	0,398	0,375	0,383	-0,02	-3,7
Поріг рентабельності, тис. грн	38680	80192	117331	78651	203,3
У % до чистого доходу	53,1	70,0	88,5	35,4	x
Зона фінансової стійкості, тис. грн.	34096	34411	15181	-18915	-55,5
Запас фінансової стійкості, %	46,9	30,0	11,5	-35,4	x
Сила впливу операційного важеля	2,13	3,33	8,73	6,6	x

Чистий дохід від реалізації за період дослідження зріс на 59736 тис. грн або на 82,1 %, при цьому операційні витрати зросли на 67491 тис. грн або на 114 %. У складі операційних витрат за період дослідження змінні витрати зросли на 86,6 % або на 37921 тис. грн, постійні витрати при цьому зросли у 1,9 рази або на 29570 тис. грн, що є негативним, поскільки зростання постійних витрат швидшими темпами ніж змінних негативно впливає на операційний важіль та прибуток підприємства. Тож, за даних обставин прибуток від операційної діяльності скоротився на 7755 тис. грн або на 57,1 %.

При цьому маржинальний дохід за період дослідження збільшився на 21815 тис. грн або 75,3 %. За даних обставин коефіцієнт маржинального доходу скоротився на 0,015 або на 3,7 %.

Поріг рентабельності за даних обставин зріз на 78651 тис. грн або у 2 рази. Зона фінансової стійкості знизилась на 18916 тис. грн або на 55,5 %, при цьому запас фінансової стійкості скоротився на 35,4 %, що є негативним. За даних обставин сила впливу операційного важеля зросла на 6,6.

Вважаємо, що наступним кроком на шляху дослідження повинно стати дослідження показників рентабельності оборотного капіталу, зокрема показників рентабельності витрат пов'язаних з оборотним капіталом, рентабельності виробничих фондів та показників витрат пов'язаних оборотним капіталом (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Аналіз показників рентабельності XXX за 2020-2022 рр.

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення (+;-) 2022 р. до 2020 р.
Показники рентабельності витрат, %				
Рентабельність виробничих витрат	61,6	23,0	16,1	-45,6
Рентабельність продажу	23,5	10,9	4,9	-18,6
Рентабельність операційної діяльності	32,9	12,7	4,6	-28,3
Рентабельність виручки від операційної діяльності	24,8	11,2	4,4	-20,4
Чиста рентабельність звичайної діяльності	27,8	10,7	3,8	-24,1
Показники рентабельності капіталу (активів)				
Чиста рентабельність виробничих фондів	73,5	42,5	19,1	-54,4
Показники окупності витрат				
Коефіцієнт окупності виробничих витрат	1,616	1,230	1,161	-0,456
Коефіцієнт окупності витрат операційної діяльності	1,329	1,127	1,046	-0,283
Коефіцієнт окупності адміністративних витрат	26,359	25,691	36,358	10,000
Коефіцієнт окупності витрат на збут	24,356	26,227	8,162	-16,194
Коефіцієнт окупності капіталу (активів)	0,881	1,273	1,239	0,358

Аналіз даних табл. 2.8 надає підстави до формування висновків відносно зниження ефективності використання оборотного капіталу, оскільки:

- рентабельність виробничих витрат за період дослідження скоротилась на 45,6 в.п.;
- рентабельність продажу на 18,6 в.п.;
- рентабельність операційної діяльності на 28,3 в.п.;
- рентабельність виручки від операційної діяльності на 20,4 в.п.;
- чиста рентабельність звичайної діяльності на 24,1 в.п.

Рентабельність виробничих фондів також характеризується скороченням на 54,4 в.п. Коефіцієнти окупності витрат мають тенденцію скорочення, зокрема:

- коефіцієнт окупності виробничих витрат скоротився на 0,456;
- коефіцієнт окупності витрат операційної діяльності скоротився на 0,283;
- коефіцієнт окупності витрат на збут скоротився у 16,194.

При цьому коефіцієнт окупності адміністративних витрат зріс на 10,000.

Проаналізуємо більш детально вплив оборотного капіталу на загальну рентабельність виробничих фондів на основі даних табл. 2.9.

Згідно даних табл. 2.9 підприємство характеризується скороченням:

- рентабельності виробничих фондів на 40593,1 тис. грн або на 80,4 %,
- рентабельності продажу на 18,6 в.п.

Загальне скорочення рентабельності виробничих фондів спровоковане скороченням рентабельності продажу, так зокрема за рахунок скорочення рентабельності продажу відбулось скорочення рентабельності виробничих фондів на 39911,3, за рахунок впливу коефіцієнту фондомісткості продукції відбулось скорочення рентабельності виробничих фондів на 177, за рахунок впливу коефіцієнту завантаженості оборотних виробничих фондів відбулось скорочення рентабельності виробничих фондів на 504,9.

Тож, динаміка показників рентабельності має негативні тенденції.

Таблиця 2.9

**Факторний аналіз впливу оборотного капіталу на загальну
рентабельність виробничих фондів ХХХ за 2020-2022 рр.**

Показники	Умовні позна- чення	2020 р.	2022 р.	Відхилення (+; -) 2022 р. до 2020 р.	
				абсолют- не, тис. грн	відносне, %
Прибуток від господарської діяльності, тис. грн.	П	17132	5818	-11314	-66,0
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн.	ЧД	72776	118201	45425,0	62,4
Середньорічна вартість основних засобів, тис. грн.	ОЗ	26,9	44,6	17,7	165,9
Середньорічна вартість оборотних виробничих фондів, тис. грн.	ОВФ	7,1	14,4	7,3	202,8
Загальна рентабельність виробничих фондів, %	РВФ	50462,4	9869,4	-40593,1	x
Рентабельність продажу, %	РП	23,5	4,9	-18,6	x
Коефіцієнт фондомісткості продукції	КФ	0,0004	0,0004	0,0004	105,6
Коефіцієнт завантаженості оборотних виробничих фондів	КЗ	0,0001	0,0001	0,0000	24,9
РВФ _{ум1}					10551,2
РВФ _{ум2}					10374,2
ΔРВФ					-40593,1
ΔРВФ _{рп}					-39911,3
ΔРВФ _{кф}					-177,0
ΔРВФ _{кз}					-504,8
ΔРВФ					-40593,1

Варто відзначити і факт впливу ефективності управління оборотним капіталом на фінансову стійкість господарюючого суб'єкту, тож проаналізуємо тип фінансової стійкості ХХХ за 2020-2022 рр. (табл. 2.10).

Згідно даних табл. 2.10 підприємство має кризовий фінансовий стан, оскільки воно не може покрити запаси ні власними коштами, ні довгостроковими залученнями.

Аналіз типу фінансової стійкості ХХХ за 2020-2022 рр.

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення (+;-) 2022 р. до 2020 р.
Власні оборотні кошти	-38506	-23802	-12708	25798
Довгострокові зобов'язання	24516	10594	7308	-17208
Короткострокові кредити і позики	0	6800	6800	6800
Запаси	38199	38313	28001	-10198
Власні оборотні кошти та довгострокові зобов'язання	-13990	-13208	-5400	8590
Загальна величина основних джерел формування запасів	-13990	-6408	1400	15390
Надлишок (+) або нестача (-) власних оборотних коштів для формування запасів	-76705	-62115	-40709	35996
Надлишок (+) або нестача (-) власних оборотних коштів і довгострокових зобов'язань для формування запасів	-52189	-51521	-33401	18788
Надлишок (+) або нестача (-) загальної величини основних джерел формування запасів	-52189	-44721	-26601	25588
Тип фінансової стійкості	Кризовий фінансовий стан	Кризовий фінансовий стан	Кризовий фінансовий стан	x
Коефіцієнт забезпечення запасів відповідними джерелами формування	-0,366	-0,345	-0,193	0,2
Надлишок (+) або нестача (-) відповідних джерел формування на 1 грн. запасів, грн.	-1,37	-1,34	-1,19	0,2

Однак, за досліджуваний період нестача власних оборотних коштів для формування запасів та нестача власних оборотних коштів і довгострокових зобов'язань скорочується, що є позитивним. Відповідно скорочується також нестача загальної величини основних джерел формування запасів, проте все ж таки за типом фінансової стійкості підприємство залишається у кризовому стані, що свідчить про неефективне управління капіталом оборотним.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ОБОРОТНИМ КАПІТАЛОМ НА ПІДПРИЄМСТВІ

3.1. Оптимізація джерел формування оборотного капіталу

Розробка досконалого механізму управління оборотним капіталом підприємств і дієве застосування його на практиці є досить актуальною проблемою в даний час, оскільки ефективне формування і регулювання обсягу оборотного капіталу сприятиме підтримці оптимального рівня ліквідності, забезпечить оперативність виробничого і фінансового циклів діяльності, а отже сформує досить високу платоспроможність і фінансову стійкість суб'єктів здійснення господарювання.

Однією із вагомих складових політики управління активами оборотними є раціоналізація та оптимізація структури джерел їх фінансування. Формування раціональної структури фінансування активів оборотних – це не лише можливість вчасного виробничого процесу, а й можливість забезпечення фінансової стійкості, рентабельності та платоспроможності, тож вважаємо за доцільне здійснити оптимізацію структури капіталу ХХХ з ціллю забезпечення ефективності використання активів оборотних.

Об'єктивна закономірність руху відносно капіталу суб'єкту здійснення господарювання полягає в тому, що на деяких етапах виробничого, фінансового циклу у суб'єкта може постати питання відносно потреби в короткострокових кредитах, і навпаки: на деяких етапах може виникнути «надлишок» тимчасово вільних коштів. Саме з ціллю забезпечення безперервності господарювання, окрім власних коштів підприємства починають використовувати запозичені.

Використання запозичених коштів, з одного боку - можливість відносно розширення обсягів виробництва у періоди сприятливої ринкової кон'юнктури, що ймовірно призведе до збільшення рентабельності власного

капіталу, однак з іншого боку позиковий капітал – додатковий фінансовий ризик, що генерується підприємством, фінансова залежність від зовнішніх джерел, що негативно впливає на платоспроможність.

Отже, вважаємо, що однією із найвагоміших складових здійснення удосконалення управління оборотним капіталом в межах суб'єкту є забезпечення оборотних активів відповідними джерелами фінансування та окреслення оптимального співвідношення між різними джерелами здійснення фінансування оборотних активів.

Оптимізація відносно оборотного капіталу – це перш за все визначення оптимальної структури капіталу суб'єкта, що передбачає вибір із усіх можливих варіантів прогнозованого обсягу джерел фінансування оборотного капіталу найкращого варіанту, котрий сприятиме досягненню максимального ефекту.

При вирішенні питання суб'єкту господарювання відносно запозичень, тобто збільшення в структурі капіталу обсягу запозиченого капіталу, потрібно перш за все розрахувати економічну рентабельність відносно сукупного капіталу та ціну відносно позикових ресурсів.

Для цього потрібно визначити ефект фінансового левериджу, котрий окреслює відсоток зростання (зниження) прибутковості власного капіталу за рахунок залучення позикових коштів (табл. 3.1).

Аналіз даних табл. 3.1 дозволяє зробити висновки, що оскільки підприємство має негативні значення ефекту фінансового левериджу, то використовувати залучений капітал не доцільно, бо він не приносить додаткового прибутку до власного капіталу ХХХ. Підприємство має негативні значення ефекту фінансового левериджу у 2021 та 2022 рр., бо відсотки за кредит є вищими за коефіцієнт валової рентабельності активів. Підвищити рентабельність активів в реаліях військових дій в країні вкрай складно, тому напевно про питання підвищення рентабельності наразі не йдеться. Відносно скорочення відсоткової ставки по кредитах, то тут також варто відзначити, що навряд банки в реаліях сьогодення її скоротять, оскільки досить високе

значення має облікова ставка НБУ, що є базовим індикатором формування відсоткової ставки по кредитах.

Таблиця 3.1

Розрахунок ефекту фінансового левериджу для ХХХ за 2020-2022 рр.

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.
Середньорічна величина позикового капіталу, тис. грн	92042,0	82325,0	82818,5
Середньорічна величина власного капіталу, тис. грн	-9401,0	4703,0	12620,0
Коефіцієнт фінансового левериджу, тис. грн	-9,791	17,505	6,562
Податковий коректор	1,0	1,0	1,0
Ставка відсотку за кредит	25,0	28,0	30,0
Валовий прибуток, тис. грн	27751,0	20709,0	16350,0
Середньорічна величина активів, тис. грн	82641,0	87028,0	95438,5
Коефіцієнт валової рентабельності активів	33,6	23,8	17,1
Ефект фінансового левериджу	-84,01	-73,59	-84,45

Тож, оскільки ефект фінансового левериджу для ХХХ має негативні значення, то з позиції впливу на фінансову рентабельність підприємства йому не доцільно взагалі залучати позиковий капітал. Дослідивши дійсну структуру капіталу ХХХ можемо зробити висновок, про значні обсяги позикового капіталу у 2020-2022 рр., що є недоцільним.

Проте, варто дослідити оптимальну структуру капіталу з позиції мінімізації середньозваженої вартості підприємства (табл. 3.3). З ціллю здійснення даного дослідження вважаємо за доцільне спочатку проаналізувати вартість окремих складових капіталу підприємства (табл. 3.2). Дослідження згідно даних табл. 3.2 показало зростання вартості власного капіталу у 2022 р. порівняно із 2020 р., проте скорочення вартості у 2022 р. порівняно із 2021 р. Слід відзначити також зростання питомої ваги власного капіталу у 2021 р. (становила 5,4 %, зростання даного показника спровоковане тим, що у 2021 р. підприємство перетворило свій непокритий збиток на нерозподілений прибуток в обсягах 339 тис. грн) та у 2022 р. (становила 13,2 %, при цьому зростання даного показника спровоковане тим, що підприємство наростило обсяги нерозподіленого прибутку, який у 2022 р. становив 5101 тис. грн) порівняно із 2020 р. (становила 11,4 % та мала від'ємне значення, бо

підприємство мало нестачу власного капіталу в обсязі 833 тис. грн, що спровоковано формуванням непокритого збитку в обсязі 10617 тис. грн).

Таблиця 3.2

Аналіз вартості окремих складових капіталу ХХХ за 2020-2022 рр.

Показники	Елементи капіталу, що підлягають оцінці		
	Власний капітал	Кредити банків	Кредиторська заборгованість
2020 р.			
Вартість окремих елементів капіталу, %	-182,2	25,0	0,0
Питома вага окремих елементів капіталу в загальній його сумі, виражена десятковим дробом	-0,114	0,312	0,802
WACC	28,5		
2021 р.			
Вартість окремих елементів капіталу, %	233,3	28,0	0,0
Питома вага окремих елементів капіталу в загальній його сумі, виражена десятковим дробом	0,054	0,241	0,705
WACC	19,3		
2022 р.			
Вартість окремих елементів капіталу, %	37,7	30,0	0,0
Питома вага окремих елементів капіталу в загальній його сумі, виражена десятковим дробом	0,132	0,165	0,703
WACC	9,9		

Вважаємо, що підприємству варто збільшити обсяги залучення «безкоштовних» пасивів, зокрема таких як кредиторська заборгованість та скоротити обсяги залучення банківських кредитів. Дослідження вартості та питомої ваги джерел формування капіталу ХХХ показало, що підприємство і саме поставилось із розумінням недоцільності формування значних обсягів позикового капіталу, що має вартість, свідченням цього є те, що питома вага кредиторської заборгованості в структурі капіталу підприємства становить відповідно 80,2 %, 70,5 % та 70,3 % відповідно у 2020-2022 рр. Варто відзначити, що за період здійснення дослідження середньозважена вартість капіталу скоротилась із 28,5 % у 2020 р. до 9,9 % у 2022 р. Скорочення середньозваженої вартості капіталу викликане тим, що скоротилась питома вага позикових коштів, що мають вартість.

Таблиця 3.3

**Оптимізація структури капіталу за критерієм мінімізації
середньозваженої вартості XXX**

Показники	Варіанти									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Загальна сума сформованого капіталу, тис. грн	12620	12620	12620	12620	12620	12620	12620	12620	12620	12620
Варіанти структури капіталу, %										
а) власний (пайовий) капітал	10	15	20	25	30	35	40	45	50	55
б) позиковий капітал (кредит)	90	85	80	75	70	65	60	55	50	45
Рівень передбачуваних дивідендних виплат, %	25,0	27,5	30,0	32,5	35,0	37,5	40,0	42,5	45,0	47,5
Рівень ставки відсотка за кредит з урахуванням премії за ризик %	39,0	35,7	34,0	33,0	32,3	31,9	31,5	31,2	31,0	30,8
Ставка податку на прибуток, виражена десятковим дробом	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Податковий коректор	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
Рівень ставки відсотка за кредит з урахуванням податкового коректора	39,0	35,7	34,0	33,0	32,3	31,9	31,5	31,2	31,0	30,8
Вартість складових елементів капіталу %:										
а) власного капіталу	2,5	4,1	6,0	8,1	10,5	13,1	16,0	19,1	22,5	26,1
б) позикового капіталу	35,1	30,3	27,2	24,8	22,6	20,7	18,9	17,2	15,5	13,9
Середньозважена вартість капіталу, %	31,8	26,4	23,0	20,6	19,0	18,1	17,7	18,2	19,0	20,6
Коефіцієнт фінансового важеля	9,00	5,67	4,00	3,00	2,33	1,86	1,50	1,22	1,00	0,82

Згідно даних табл. 3.3 оптимальною буде та структура капіталу за якою середньозважена вартість буде мінімальною, зокрема для ХХХ ця структура досягається за 40,0 % власного капіталу та 60,0 % позикового капіталу. За таких умов середньозважена вартість капіталу підприємства мінімізується і складає 17,7 %.

Варто відзначити, що під час формування структури капіталу кожне із підприємств повинно також формувати власні принципи кредитної політики з чітким їх дотриманням.

Тип відносно кредитної політики окреслює принципові підходи до її здійснення враховуючи співвідношення рівнів прибутковості та ризику за кредитними коштами [4, 5, 42]. Існує три базові принципові типи відносно кредитної політики суб'єкту: консервативний, помірний, агресивний. Який із цих типів політики обрати вирішує суб'єкт самостійно враховуючи схильність до ризику.

Консервативний (чи жорсткий) тип відносно кредитної політики суб'єкту – тип політики, котрий спрямований на мінімізацію відносно кредитного ризику. Така мінімізація є пріоритетною ціллю у кредитній діяльності. Використовуючи даний тип кредитної політики суб'єкт не прагне до максимізації прибутку. Механізмом відносно реалізації політики такого типу є істотне скорочення кола отримання кредитних ресурсів за рахунок груп підвищеного ризику; мінімізація термінів взяття кредиту і його обсягу; жорсткого дотримання умов кредиту і прагнення до скорочення його вартості;

Помірний тип відносно кредитної політики суб'єкту окреслює типові умови відносно здійснення відповідно до прийнятої комерційної і фінансової практики з орієнтацією на середній рівень кредитного ризику.

Агресивний (чи м'який) тип відносно кредитної політики суб'єкту передбачає максимізацію ризику за максимізації прибутку. Механізмом відносно реалізації політики такого типу є отримання кредиту на ризикованіші групи вкладення, отримання кредиту у ризикових кредиторів, отримання кредиту під високі відсоткові ставки, отримання кредиту за низької рентабельності та негативного значення ефекту фінансового левериджу [4, 5, 42].

Під час обрання типу кредитної політики суб'єкти здійснення господарювання повинні враховуватися наступні базові чинники:

- сучасна комерційна і фінансова практика відносно власного господарювання;
- загальний стан економіки, політична ситуація в країні, що визначає фінансові можливості покупців, рівень їх платоспроможності;
- кон'юнктура відносно товарного ринку, що склалася, стан попиту на продукцію підприємства;
- потенційна здатність підприємства нарощувати обсяг виробництва продукції при розширенні можливостей її реалізації за рахунок надання кредиту;
- правові умови забезпечення безпеки користування кредитними засобами;
- фінансові можливості підприємства в частині відволікання засобів в поточну дебіторську заборгованість;
- фінансовий менталітет власників і менеджерів підприємства, їх відношення до рівня допустимого ризику в процесі здійснення господарської діяльності.

3.2. Удосконалення механізму використання оборотного капіталу підприємства

Управління оборотним капіталом крім визначення оптимальної структури оборотного капіталу передбачає забезпечення необхідної ліквідності оборотних активів підприємства. А тому наступним етапом удосконалення управління оборотним капіталом, з нашого погляду, є необхідність у згрупуванні оборотних активів за категоріями ризику, з метою визначення оптимального співвідношення між різними складовими оборотних активів, більш ефективного контролю за окремими складовими оборотного капіталу та розподілу зусиль з управління ними. Зрозуміло, що дебіторську заборгованість легше реалізувати ніж незавершене виробництво чи витрати

майбутніх періодів. Отже, оборотні активи за ступенем ризику класифікують згідно їх ліквідності. Очевидно, що чим більше коштів вкладено в оборотні активи, що належать до категорії високого ризику, тим нижча фінансова стійкість підприємства. Практика господарювання підтверджує, що найбільш ліквідними і з найменшим ризиком є кошти в касі, на розрахункових і валютних рахунках в установах банку, вкладені в цінні папери. Менш ліквідною частиною з певним ризиком вкладення вважається відвантажена продукція і дебіторська заборгованість покупців [4, 5, 44, 54]. Остання, у свою чергу, може бути менш чи більш ліквідною. Це стосується строкової і простроченої дебіторської заборгованості щодо відвантаженої продукції. Найменш ліквідними і з найбільшим ризиком вкладення є оборотні кошти в незавершеному виробництві; у витратах майбутніх періодів; у виробничих запасах; у готовій продукції. Це пояснюється тим, що саме ця частина оборотних коштів найбільш віддалена від моменту реалізації і більше підлягає впливу змін кон'юнктури ринку, інфляційних процесів тощо. Отже, ліквідність поточних активів є головним чинником, який визначає ступінь ризику вкладання оборотних коштів.

Здійснимо класифікацію оборотних активів ХХХ за ступенем ризику (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Класифікація оборотних активів ХХХ за 2020-2022 рр.

Ступінь ризику	Групи оборотних активів	Частина групи в загальному обсязі поточних активів, %			Відхилення (+;-) 2022 р. до 2020 р.
		2020 р.	2021 р.	2022 р.	
Мінімальний	Грошові кошти, цінні папери	0,2	5,0	4,7	4,5
Малий	Дебіторська заборгованість підприємств з нормальним фінансовим станом, запаси, готова продукція	11,9	22,6	45,3	33,4
Середній	Незавершене виробництво, витрати майбутніх періодів	5,0	6,8	5,8	0,8
Високий	Дебіторська заборгованість підприємства зі складним фінансовим станом, готова продукція, що не користується попитом	8,4	7,1	7,5	-0,8

Згідно даних табл. 3.4 XXX за ступенем ризику оборотних активів збільшує питому вагу оборотних активів з мінімальним, малим та середнім рівнем ризику. Зокрема, оборотні активи з мінімальним ризиком зростають на 4,5 в.п., оборотні активи із малим ризиком зростають на 33,4 в.п., оборотні активи із середнім ризиком зростають на 0,8 в.п. Оборотні активи, що мають високий ризик за досліджуваний період мають тенденцію до зниження на 0,8 в.п. Тож, дане дослідження показує, що підприємство тяжіє до скорочення ризику за активами, що мають високий ризик та демонструє зростання активів, що мають менший ризик. Тут варто відзначити, що активи, котрі мають найнижчий ризик – грошові кошти, у випадку досліджуваного підприємства, не генерують прибутку, а тому, звісно ж формування значних обсягів даних оборотних активів не є доцільним. Активи оборотні, що мають малий та середній ризик – активи, що генерують прибуток, тож підприємству варто прагнути саме до зростання даних груп активів, саме так і відбувається на підприємстві.

Провівши такий аналіз бухгалтерія або ж фінансова служба підприємства може побачити, який фінансовий стан має суб'єкт (оскільки при зростанні питомої ваги оборотних активів з високим ступенем ризику фінансовий стан погіршується) та вчасно приймати міри щодо поліпшення фінансового стану шляхом скорочення дебіторської заборгованості підприємств зі складним фінансовим станом та готової продукції, що не користується попитом.

Отже, політика відносно управління оборотним капіталом повинна забезпечити компроміс між ризиком втрати ліквідності і ефективністю роботи. Якщо грошові кошти, дебіторська заборгованість та виробничі запаси підтримуються на досить низьких рівнях (в порівнянні із короткостроковою кредиторською заборгованістю), то ймовірність відносно неплатоспроможності або ж дефіцит коштів для рентабельної діяльності значний. Якщо переважна частина ресурсів суб'єкту здійснення господарювання інвестована у необоротні активи, то при певних відхиленнях

відносно планових обсягів реалізації продукції і надходженні платежів можливі також порушення у розрахунках із кредиторами. Із зростанням обсягу чистого оборотного капіталу ризик ліквідності зменшується. Абсолютно інша залежність виникає між прибутком та рівнем чистого оборотного капіталу. Так, при низькому його значенні виробнича діяльність не підтримується потрібним чином, зокрема, можливі втрата ліквідності, періодичні збої в роботі і низький прибуток. При деякому оптимальному рівні відносно чистого оборотного капіталу та його базових компонентів прибуток стає максимальним, а будь-яке відхилення відносно нього є небажаним. Зокрема, невиправдане підвищення обсягу відносно оборотних коштів призводить до накопичення незадіяних у виробництві активів оборотних, а також зайвих витрат здійснення їх фінансування, що спричинить зниження стосовно прибутку.

Вважаємо, що наступним етапом на шляху удосконалення управління оборотним капіталом суб'єкту здійснення господарювання, повинно стати управління оборотними активами залежно від руху в процесі формування операційного циклу.

Поскілки операційний цикл є періодом повного обертання відносно оборотних активів в процесі якої відбувається зміна окремих його видів [4, 5], то управління оборотними активами залежно від руху оборотних активів під час формування операційного циклу варто здійснювати шляхом:

- управління дебіторською заборгованістю;
- управління грошовими активами;
- управління виробничими запасами та запасами готової продукції.

Основними показниками стосовно окреслення ймовірної суми оборотного капіталу, котра направляється в дебіторську заборгованість є:

1) середній обсяг стосовно щоденного продажу ($ADS = \frac{\text{Щорічний обсяг продажу}}{360}$);

2) термін заборгованості із продажу ($DSO = \frac{\text{Дебіторська заборгованість}}{\text{Сума продажу за день}}$);

3) дебіторська заборгованість = $DSO * ADS$ [4, 5].

Розрахуємо показники для визначення суми оборотного капіталу, що направляється в дебіторську заборгованість для XXX (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

**Показники для визначення суми оборотного капіталу, що
направляється в дебіторську заборгованість для XXX за 2020-2022 рр.**

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення 2022 р. до 2020 р., (+,-)
Середній обсяг стосовно щоденного продажу (ADS), тис. грн	202	308	328	126
Термін заборгованості із продажу (DSO), днів	19	31	91	72
Дебіторська заборгованість, тис. грн	3787	9443	29934	26147

Тож, згідно даних табл. 3.5, обсяг дебіторської заборгованості повинен складати 3787 тис. грн, 9443 тис. грн та 29934 тис. грн відповідно у 2020-2022 рр. Зростання обсягу продажу в кредит зумовлено зростанням чистого доходу загалом та середнього щоденного обсягу здійснення продажу.

Для успішної реалізації продукції в кредит суб'єкту здійснення господарювання потрібно сформувати чітку систему відносно кредитних умов. До складу цих умов входять такі елементи:

- термін відносно надання кредиту (кредитний період);
- обсяг відносно кредиту (кредитний ліміт), що надається;
- вартість відносно надання кредиту (система надання цінових знижок при здійсненні негайних розрахунків за придбану продукцію);
- система штрафних санкцій відносно прострочення виконання зобов'язань покупцями.

Так, наприклад, суб'єкт господарювання може надати знижку на продукцію дебіторам, котрі здійснюють розрахунок в 10 денний термін, однак не надавати знижку дебіторам, котрі розрахуються в 30 денний термін (2/10net 30- 2 %). Тож, проаналізуємо вигоди підприємства від застосування

управлінського механізму впливу на дебіторську заборгованість за допомогою даних табл. 3.6. Тож, згідно даних табл. 3.6 зміни в кредитній політиці підприємства, зокрема скорочення терміну погашення дебіторської заборгованості на 54 дні призвели до зростання прибутку на 3480,5 тис. грн (до зміни кредитної політики прибуток становив 9525,1 тис. грн, після зміни кредитної політики 13005,6 тис. грн). Тож, понесені витрати на знижки з метою скорочення тривалості погашення дебіторської заборгованості в обсязі 2631 тис. грн, витрати на стягнення дебіторської заборгованості в обсязі 265 тис. грн призвели до скорочення витрат за безнадійними боргами на 2222 тис. грн і до додаткового економічного прибутку. Саме тому, вважаємо доцільним використовувати знижки з ціллю дострокового погашення заборгованості дебіторів.

Таблиця 3.6

Аналіз впливу зміни кредитної політики відносно дебіторської заборгованості для XXX, 2022 р.

Показники	До зміни кредитної політики	Ефект впливу зміни кредитної політики	Після зміни кредитної політики
1. Чиста виручка від реалізації	118201	7092	125293
2. Виробничі витрати, всього	101851	4599	106450
а) постійні витрати	36150,1	0,0	36150
б) змінні витрати	65701	4599	70300
3. Валовий прибуток	16350	2493	18843
4. Середній термін погашення дебіторської заборгованості (DSO), днів	60	-54	6
5. Середньоденний продаж (ADS)	328	20	348
6. Середньорічна величина дебіторської за товари, роботи послуги	19689	-17600	2089
7. Інвестиції в дебіторську заборгованість	10944	-9772	1172
8. Вартість інвестицій в дебіторську заборгованість	1860	-1661	199
9. Витрати на знижки	0,0	2631	2631
10. Втрати за безнадійними боргами	4728	-2222	2506
11. Витрати на стягнення дебіторської заборгованості	236	265	501
12. Загальні витрати пов'язані з дебіторською заборгованістю	6825	-988	5837
13. Економічний прибуток (збиток)	9525	3481	13006

Оскільки запаси є ваговою складовою відносно оборотного капіталу суб'єкту здійснення господарювання, то, на нашу думку, з ціллю здійснення ефективного управління оборотним капіталом варто звернути увагу на удосконалення управління запасами в межах підприємства.

З метою удосконалення управління запасами слід всю номенклатуру оборотних коштів, котрі знаходяться у запасах, використовуваних на виробництві, розподілити за їх цінністю на 3 категорії згідно методу ABC:

– група А (близько 20 % обсягу стосовно оборотних коштів в запасах, котрі становлять 80 % вартості оборотних коштів в запасах). Дана група найдорожча, саме тому потребує постійного контролю;

– група В (близько 30 % обсягу стосовно оборотних коштів в запасах, котрі становлять близько 10 % вартості оборотних коштів в запасах). Дана група середня відносно вартості, а тому достатнім є періодичний контроль;

– група С (найчисельніша за оборотними коштами в запасах – близько 50 % обсягу оборотних коштів в запасах, однак їх вартість є незначною – близько 10 % загальної вартості). Ця група потребує найменшої уваги та періодичного контролю [11].

Здійснимо групування оборотних активів в запасах товарно-матеріальних цінностей ХХХ за ABC-аналізом (табл. 3.7).

Таблиця 3.7

**Групування оборотних активів в запасах товарно-матеріальних цінностей
ХХХ за ABC-аналізом 2022 р.**

Вид запасу	Середньо-річна вартість запасу, тис. грн	Питома вага виду запасів в їх загальному обсязі, %	Кумулятивний обсяг запасів, %	Група	Рекомендації відносно здійснення управління
1	2	3	4	5	6
Готова продукція	17858	63,776	63,776	А	Постійний контроль за станом оборотних активів
Сировина і матеріали	5267	18,810	82,586	В	Періодичний контроль за станом оборотних активів
Незавершене виробництво	4003	14,296	96,882	В	

Продовж. табл. 3.7

1	2	3	4	5	6
Тара і тарні матеріали	556	1,986	98,868	С	Мінімальний контроль за станом оборотних активів
Запасні частини	163	0,582	99,450	С	
Малоцінні та швидкозношувані предмети	153	0,546	99,996	С	
Паливо	1	0,004	100,000	С	

Згідно даних табл. 3.5 та рис. 3.1, перша група А становить 63,776 % їх вартості. До даної групи належить готова продукція.

Друга група В складає 33,106 % загальної вартості. До цієї групи належать сировина і матеріали і незавершене виробництво.

Група С становить 3,118 % загальної вартості запасів. До даної групи належать тара і тарні матеріали, запасні частини, малоцінні та швидкозношувані предмети, паливо.

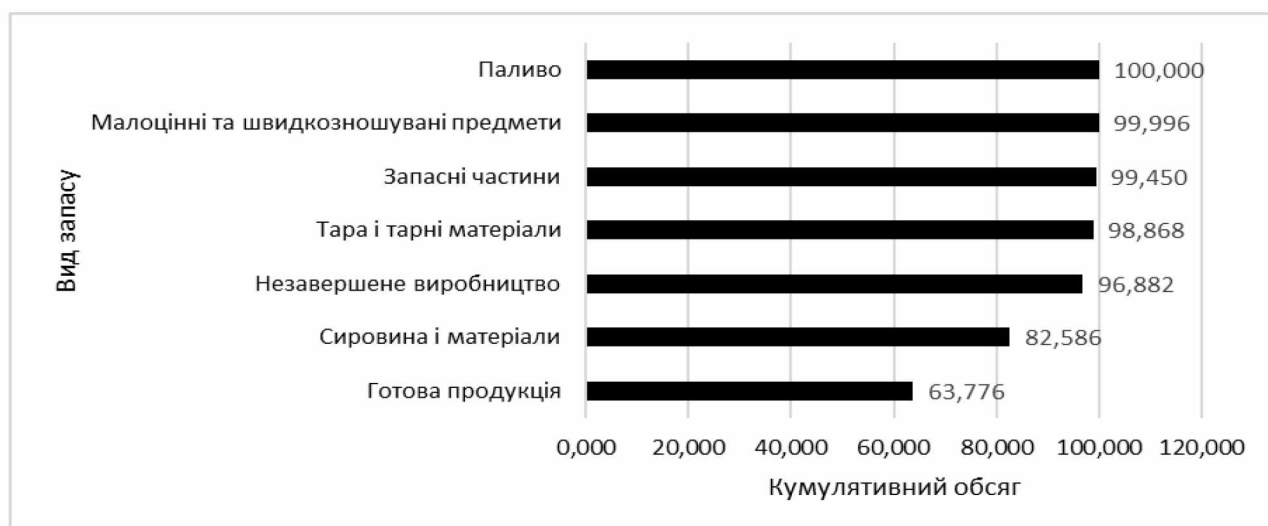

Рис. 3.1. Кумулятивний обсяг оборотних активів в запасах товарно-матеріальних цінностей XXX на основі класифікаційних груп АВС-аналізу, 2022 р.

У теорії оборотного капіталу з метою оптимізації обсягу виробничих запасів використовують Модель Уілсона (модель економічно обґрунтованого розміру замовлення), що надає можливість мінімізації поточних витрат шляхом розрахунку оптимального розміру партії постачання запасів, і визначається за формулою [4, 5]:

$$EOQ = \sqrt{\frac{2 \cdot ОПП \cdot C_{pz}}{C_x}} \quad (3.1)$$

де EOQ – економічний розмір замовлення, тис. грн.;

C_{pz} – витрати на виконання замовлення, тис. грн.;

$ОПП$ – середній попит за період, тис. грн.;

C_x – вартість зберігання одиниці товару [4, 5].

Дана оптимізація обсягу запасів пов'язана з попереднім поділом всієї сукупності запасів на виробничі та товарні. В розрізі цих видів виділяють підвиди, по яким і здійснюють оптимізацію запасів поточного зберігання.

Згідно даної моделі можна розрахувати оптимальний обсяг замовлення необхідної для підприємства сировини, матеріалів за формулою моделі EOQ :

$$EOQ = \sqrt{\frac{2 \cdot 5267 \cdot 12}{10}} = 112,4 \text{ тис. грн.}$$

Отже, оптимальний розмір замовлення сировини і матеріалів для ХХХ становитиме 112,4 тис. грн.

Відповідно оптимальний середній розмір виробничого запасу складатиме:

$$ПЗ_o = \frac{EOQ}{2}$$

$$\text{Для ХХХ } ПЗ_o = \frac{112,4}{2} = 56,2 \text{ тис. грн.}$$

Крім того з метою удосконалення управління оборотним капіталом підприємства в процесі операційного циклу, з нашого погляду, потрібно оптимізувати і грошові кошти підприємства. Здійснити оптимізацію грошових коштів можна за допомогою моделі Баумоля, що дозволяє визначити оптимальний залишок грошових коштів на рахунку в банку [4, 5]:

$$ДА_{\max} = \sqrt{\frac{2 \cdot P_o \cdot ПО_{до}}{П_{\delta}}} \quad (3.2)$$

де $ДА_{\max}$ - оптимальний обсяг максимального залишку грошових активів підприємства;

P_o - витрати на обслуговування операції поповнення грошових коштів;

$ПО_{до}$ - запланований обсяг грошового обороту;

$П_{\delta}$ - рівень втрат альтернативних доходів при зберіганні грошових коштів [4, 5].

Для ТОВ «Полтавський завод кварцевого скла» оптимальний обсяг максимального залишку грошових активів становить:

$$ДА_{\max} = \sqrt{\frac{2 \cdot 0,1 \cdot 118201}{0,280}} = 295,9 \text{ тис. грн.}$$

Отже, удосконалення управління оборотним капіталом є важливою частиною забезпечення ефективної діяльності підприємств, оскільки від правильності визначення потреби в оборотному капіталі, ефективності його використання залежить виконання запланованих показників динаміки виробництва і реалізації продукції, стійкість фінансового стану підприємств, їх кредитоспроможність та інвестиційна привабливість тощо.

Результати комплексного підходу і систематичного аналізу дають можливість розробити програму заходів щодо підвищення ефективності управління оборотним капіталом ХХХ і забезпечити контроль за її практичним здійсненням за наступними напрямками:

- визначення доцільності залучення запозичених коштів для формування оборотного капіталу та оптимізація структури капіталу;
- розподілення зусиль з контролю за станом оборотних активів та управління ними залежно від ступеня ризику даних активів на основі поділу на класифікаційні групи залежно від рівня їх ліквідності;
- здійснення оптимізації оборотних активів за допомогою методу нормування на основі обраного типу політики формування оборотних активів, запланованого обсягу виробництва та реалізації продукції;
- здійснення оптимізації окремих складових оборотного капіталу підприємства в процесі операційного циклу, зокрема дебіторської заборгованості, грошових коштів та запасів;

- прискорення процесу відвантаження продукції і оформлення розрахункових документів;
- застосування перспективних форм рефінансування дебіторської заборгованості;
- застосування ефективних форм регулювання середнього залишку грошових активів (скорочення розрахунків готівкою, відкриття «кредитної лінії» в банку),
- створення чітких систем контролю за рухом дебіторської заборгованості і грошових коштів;
- розвиток механізмів безготівкових розрахунків;
- поліпшення організації матеріально-технічного постачання з метою безперебійного і ритмічного забезпечення виробництва матеріальними ресурсами;
- скорочення тривалості операційного циклу за рахунок інтенсифікації виробництва (використання новітніх технологій механізації і автоматизації виробничих процесів, підвищення рівня продуктивності праці, оптимального використання виробничих потужностей підприємства, трудових, матеріальних ресурсів і так далі);
- підвищення контролю за рухом найбільш важливих категорій запасів (на основі системи ABC-аналізу) і розподілом в чіткій відповідності із структурою їх витрачання.

ВИСНОВКИ

Узагальнюючи погляди науковців вважаємо, що оборотний капітал – це частина капіталу в межах конкретного суб'єкту здійснення господарювання, котрий інвестується в оборотні активи з ціллю забезпечення ефекту (економічного, соціального або ж екологічного).

Проведені дослідження дозволили проаналізувати і оцінити фінансовий стан підприємства, його зміни в динаміці, визначити тенденцію розвитку, стан оборотного капіталу та ефективність його використання. Згідно одержаних результатів:

- пасиви досліджуваного підприємства за період 2020-2022 рр. збільшились на 16821 тис. грн або на 20,4 %. При цьому власний капітал за період дослідження збільшився на 15834 тис. грн, зобов'язання збільшились на 987 тис. грн або на 1,2 %;

- майно підприємства за період 2022-2020 рр. збільшилось на 16821 тис. грн або на 20,4 %, при цьому необоротні активи зменшились за період дослідження на 9964 тис. грн або на 26,4 %, оборотні активи зросли на 26785 тис. грн або на 60 %;

- чистий прибуток в межах досліджуваного підприємства скоротився на 12370 тис. грн або на 72,2 %;

- загальна рентабельність господарської діяльності підприємства вказує на її скорочення на 23,2 в.п., при цьому чиста рентабельність скоротилась на 24,1 в.п. Аналіз показників рентабельності капіталу показав скорочення чистої рентабельності капіталу на 15,7 в.п. та зростання у 2,2 рази чистої рентабельності власного капіталу;

- відбулося сукупне зростання активів оборотних на 26785 тис. грн або на 60,0 %. При цьому варто відзначити і зростання виробничих фондів на 3397 тис. грн або на 50,4 % (їх питома вага у складі активів оборотних за період 2020-2022 рр. скоротилась на 0,9 в.п.). Фонди обігу для ХХХ зросли на 23419 тис. грн або на 62,1 %, при цьому зросла і їх питома вага на 1,1 в.п.;

- дослідження ліквідності балансу показало нестачу платіжних засобів в обсягах 38669 тис. грн, 24078 тис. грн та 12840 тис. грн відповідно у 2020-2022 рр.;

- аналіз показників ліквідності показав зростання за всіма коефіцієнтами, однак, варто відзначити, що коефіцієнт абсолютної ліквідності та коефіцієнт швидкої ліквідності мають значення нижчі за нормативи. Коефіцієнт швидкої ліквідності лише у 2022 р. має значення, що відповідає нормативу. Низькі значення даних показників вказують на нестачу платіжних засобів;

- відбулося зростання дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги на 26147 тис. грн або у 6,9 рази, зросла і її питома вага у складі загальної заборгованості на 1,2 в.п. На 4229 тис. грн або у 7,2 рази збільшилась дебіторська заборгованість з бюджетом;

- тривалість операційного циклу скоротилась на 36 днів, що є позитивним, проте тривалість фінансового циклу при цьому зросла на 2 дні;

- у складі операційних витрат за період дослідження змінні витрати зросли на 86,6 % або на 37921 тис. грн, постійні витрати при цьому зросли у 1,9 рази або на 29570 тис. грн, що є негативним, оскільки зростання постійних витрат швидшими темпами ніж змінних негативно впливає на операційний важіль та прибуток підприємства. Тож, за даних обставин прибуток від операційної діяльності скоротився на 7755 тис. грн або на 57,1 %;

- відбулося зниження ефективності використання оборотного капіталу, оскільки, рентабельність виробничих витрат за період дослідження скоротилась на 45,6 в.п., рентабельність продажу на 18,6 в.п., рентабельність операційної діяльності на 28,3 в.п., рентабельність виручки від операційної діяльності на 20,4 в.п., чиста рентабельність звичайної діяльності на 24,1 в.п. Рентабельність виробничих фондів також характеризується скороченням на 54,4 в.п.;

- за досліджуваний період нестача власних оборотних коштів для формування запасів та нестача власних оборотних коштів і довгострокових зобов'язань скорочується, що є позитивним. Відповідно скорочується також нестача загальної величини основних джерел формування запасів, проте все ж

таки за типом фінансової стійкості підприємство залишається у кризовому стані, що свідчить про неефективне управління капіталом оборотним.

Однією із вагомих складових політики управління активами оборотними є раціоналізація та оптимізація структури джерел їх фінансування. Оскільки підприємство має негативні значення ефекту фінансового левериджу, то здійснювати залучений капітал не доцільно, бо він не приносить додаткового прибутку до власного капіталу ХХХ.

Вважаємо, що підприємству варто збільшити обсяги залучення «безкоштовних» пасивів, зокрема таких як кредиторська заборгованість та скоротити обсяги залучення банківських кредитів. Дослідження вартості та питомої ваги джерел формування капіталу ХХХ показало, що підприємство і саме поставилось із розумінням недоцільності формування значних обсягів позикового капіталу, що має вартість, свідченням цього є те, що питома вага кредиторської заборгованості в структурі капіталу підприємства становить відповідно 80,2 %, 70,5 % та 70,3 % у 2020-2022 рр.

Згідно проведених нами досліджень відносно формування оптимальної структури капіталу з позиції мінімізації середньозваженої вартості капіталу оптимальною буде та структура капіталу за якою середньозважена вартість буде мінімальною, зокрема для ХХХ ця структура досягається за 40 % власного капіталу та 60 % позикового капіталу. За таких умов середньозважена вартість капіталу підприємства мінімізується і складає 17,7 %.

Зміни в кредитній політиці підприємства, зокрема скорочення терміну погашення дебіторської заборгованості на 54 дні призвели до зростання прибутку на 3480,5 тис. грн, тож до зміни кредитної політики прибуток становив 9525,1 тис. грн, після зміни кредитної політики 13005,6 тис. грн. Саме тому, вважаємо доцільним використовувати знижки з ціллю дострокового погашення заборгованості дебіторів.

З ціллю управління запасами вважаємо за доцільне розподілити зусилля із контролю і управління запасами згідно АВС аналізу.

Результати комплексного підходу і систематичного аналізу дають можливість розробити програму заходів щодо підвищення ефективності

управління оборотним капіталом ХХХ і забезпечити контроль за її практичним здійсненням за наступними напрямками:

- визначення доцільності залучення запозичених коштів для формування оборотного капіталу та оптимізація структури капіталу;
- розподілення зусиль з контролю за станом оборотних активів та управління ними залежно від ступеня ризику даних активів на основі поділу на класифікаційні групи залежно від рівня їх ліквідності;
- здійснення оптимізації оборотних активів за допомогою методу нормування на основі обраного типу політики формування оборотних активів, запланованого обсягу виробництва та реалізації продукції;
- здійснення оптимізації окремих складових оборотного капіталу підприємства в процесі операційного циклу, зокрема дебіторської заборгованості, грошових коштів та запасів;
- прискорення процесу відвантаження продукції і оформлення розрахункових документів;
- застосування перспективних форм рефінансування дебіторської заборгованості;
- створення чітких систем контролю за рухом дебіторської заборгованості і грошових коштів;
- скорочення тривалості операційного циклу за рахунок інтенсифікації виробництва (використання новітніх технологій механізації і автоматизації виробничих процесів, підвищення рівня продуктивності праці, оптимального використання виробничих потужностей підприємства, трудових, матеріальних ресурсів і так далі);
- підвищення контролю за рухом найбільш важливих категорій запасів (на основі системи АВС-аналізу) і розподілом в чіткій відповідності із структурою їх витрачання.